

قاسم
على مرتضوى قهى
بين الملى
مواد مخرى
و حقوق بين الملى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قاچاق بين المللى مواد مخدر و حقوق بين الملل

على مرتضوى قهبي

رياست جمهورى
ستاد مبارزه با مواد مخدر
پژوهشكده ملى مطالعات مواد مخدر ايران

ریاست جمهوری
ستاد مبارزه با مواد مخدر

قاچاق بین المللی مواد مخدر و حقوق بین الملل • نویسنده: علی مرتضوی
قهی • مدیر هنری و طرح جلد: گروه هنری نگار • ناشر: دبیرخانه ستاد
مبارزه با مواد مخدر • نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۲ • شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست

۷	<u>پیشگفتار</u>
۹	<u>طرح مساله</u>
۱۰	<u>تعاریف</u>
۱۱	<u>دسته‌بندی انواع موادمخدر</u>
۱۲	<u>سیر تاریخی موادمخدر</u>
۱۳	<u>وضعیت کلی تولید و مصرف موادمخدر در جهان</u>
۱۵	<u>کشفیات بین‌المللی موادمخدر</u>
۱۶	<u>وضعیت موادمخدر در ایران</u>
۱۸	<u>روند قانون گذاری و مبارزه با موادمخدر</u>
۲۱	<u>وضعیت اعتیاد در کشور</u>
۲۴	<u>کنترل بین‌المللی موادمخدر</u>
۲۵	<u>نهادهای اصلی</u>
۲۶	<u>نهادهای فرعی</u>
۲۸	<u>تلاش ها و اقدامات بین المللی علیه مواد مخدر</u>
۳۱	<u>قاچاق بین‌المللی موادمخدر، جرم بین‌المللی</u>
۳۳	<u>گروه های سازمان یافته و قاچاق بین‌المللی موادمخدر</u>
۳۵	<u>صلاحیت کشورها در رسیدگی به جرایم بین‌المللی</u>
۳۶	<u>ابعاد ممنوعیت و مبارزه با موادمخدر</u>
۳۸	<u>عوارض ثانوی ممنوعیت و مبارزه با موادمخدر</u>
۳۸	<u>ترانزیت موادمخدر</u>
۴۱	<u>مهم ترین چالش‌های فراروی ایران در مبارزه با ترانزیت موادمخدر</u>
۴۲	<u>ضرورت همکاری بین‌المللی علیه قاچاق موادمخدر</u>
۴۴	<u>کنوانسیون ها و همکاری های بین‌المللی علیه موادمخدر</u>
۴۶	<u>مکانیزیم‌های پیشگیرانه بین‌المللی</u>
۵۰	<u>نتیجه گیری</u>

پیش‌گفتار

آنچه پیش رو دارید تلخیص پایان نامه قاچاق بین‌المللی موادمخدر است که در رشته حقوق بین‌الملل جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در سال ۷۹ تدوین گردیده است.

پایان نامه موصوف با بازنگری توسط ستاد مبارزه با موادمخدر در ۳۵۷ صفحه به چاپ رسیده و به وضعیت تاریخی، سیاسی، حقوقی، تولید، توزیع و ابعاد ملی و جهانی پدیده موادمخدر، ترانزیت و قاچاق بین‌المللی آن پرداخته شده است.

در مجموعه حاضر موارد فوق و تحولات حقوقی و اقدامات بین‌المللی، تلاش‌های جهانی علیه قاچاق و سوء مصرف موادمخدر و مهمترین چالش‌های فرا روی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با ترانزیت موادمخدر و راه کارهای پیشگیرانه بین‌المللی به اختصار مورد بحث قرار گرفته و در ۵۱ صفحه تقدیم می‌گردد، تا چه اقتد و چه در نظر آید. از نویسنده اثر، آقای علی مرتضوی بسیار سپاسگزارم.

محمد علی زکریایی

مدیر کل مرکز تحقیقات، آموزش و فن‌آوری

طرح مساله

موادمخدر به عنوان یک بلای اجتماعی، پدیده شوم و خانمان سوز و بلیه بزرگ جهانی مطرح شده است. جامعه بشری از پیدایش تاکنون با بلاها و بحران های مختلفی مواجه بوده که بعضی از آنها موجودیت و بقای انسان ها را در معرض تهدید قرار داده و برخی نقشه جغرافیایی و سیاسی جهان را دستخوش تغییر و تحول نموده است. مساله موادمخدر و استعمال تریاک در همه کشورها پیشینه تاریخی دارد ولیکن آنچه این پدیده را به عنوان بلیه جهانی، تهدیدکننده امنیت ملی و بین‌المللی و عامل تاثیرگذار بر سلامت فکری، جسمی و اخلاقی انسان ها تبدیل کرده، قاجاق بین‌المللی آن، گسترش این تجارت سیاه مرگبار و سوء مصرف آن در جهان است. تجارت بین‌المللی انواع موادمخدر پس از تجارت سلاح و مهمات، پرسودترین معامله جهانی است^۱. لذا در فرآیند اقتصاد جهانی، جایگاه قاجاق موادمخدر را نمی‌توان نادیده گرفت و تداوم این تجارت به تقاضای مصرف آن بستگی دارد. هرچه تقاضای سوء مصرف موادمخدر افزایش یابد، بازار سیاه این تجارت مرگبار نیز رونق خواهد یافت.

علی رغم وجود کنوانسیون های بین‌المللی، تلاش های جامعه جهانی و سازمان های بین‌المللی، قاجاق بین‌المللی موادمخدر گسترش روزافزون یافته و اقدامات ملی کشورها در مقابله با این پدیده و مبارزه با ترانزیت آن نتیجه بخش نبوده است. نگارنده در این اثر تلاش نموده با تحلیل ابعاد تاریخی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی موادمخدر، ترسیم وضعیت این پدیده به لحاظ ترانزیت و قاجاق بین‌المللی آن در جهان، اقدامات ملی و بین‌المللی دولت ها و

۱- سازمان ملل متحد سود خالص تجارت را ۴۰۰ تا ۶۰۰ میلیارد دلار محاسبه کرده است.

سازمان‌ها و به‌طور کلی، اراده بین‌المللی در مبارزه با معضل موادمخدر را مورد بررسی قرار داده و باتوجه به خاصیت تهدیدکنندگی آن، ضرورت اتخاذ استراتژی موثر ملی و همکاری‌های بین‌المللی و هماهنگی برنامه ملی کشورها را تبیین و مکانیزم‌های پیشگیرانه بین‌المللی برای مهار و کاهش عرضه و تقاضای غیرمجاز و سوء مصرف موادمخدر را مطرح و یافته‌های خود را برای مقابله با این پدیده در داخل کشور ارایه نماید.

تعاریف:

- ماده مخدر^۱

مخدر در لغت، به معنای ماده‌ای سست‌کننده است و آنچه اعصاب را سست و بی‌حس می‌کند^۲ و به‌طور ویژه به ماده‌ای اطلاق می‌گردد که موجب اختلال در حرکات ارادی و عدم تعادل رفتاری و تغییرات جسمی در افراد می‌شود.

- اعتیاد

اعتیاد به موادمخدر، مسمومیت حاد یا مزمنی است که مضر به حال شخص و اجتماع بوده و زاییده مصرف داروی طبیعی یا صنعتی به‌شمار می‌رود. خصوصیات این حالت عبارتند از وجود تمنا و احتیاج به ادامه استعمال^۳، گرایش و علاقه شدید به ازدیاد مصرف و وابستگی روانی و جسمانی به آن دارد.

۱- منظور از مواد مخدر، موادی است که تحت پوشش کنوانسیون واحد مواد مخدر مصوب ۱۹۶۱ و کنوانسیون مواد روان‌گردان مصوب ۱۹۷۱ و کنوانسیون موادمخدر و داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۸۸ بوده و در جدول شماره ۱ و ۲ کنوانسیون ۱۹۶۱ و جداول شماره ۱، ۲، ۳ و ۴ کنوانسیون ۱۹۷۱ از آن نام برده شده است.

۲- حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، جلد سوم، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۵

۳- رایج‌ترین شیوه‌های استعمال موادمخدر عبارتند از کشیدن، استنشاق، بلعیدن و تزریق به وسیله آمپول.

- سوء مصرف موادمخدر

عبارت است از استفاده غیرمجاز از هرگونه موادمخدر ممنوعه و مواد تحت کنترل کنوانسیون های سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ با هدف غیر درمانی و بدون مجوز پزشکی^۱.

دسته بندی انواع موادمخدر^۲

- مواد افیونی

موادی که از گیاه خشخاش و بوته کوکا به دست می آیند، در گروه مواد افیونی^۳ جای گرفته اند و معروف ترین آن ها تریاک (Opium)، مرفین (Morphine)^۴، هرویین (Heroin)، کدیین (Codeine) و کوکابین هستند^۵.

- مواد کانابیس

به فرآورده های گیاه شاهدانه (Gallow) مواد کانابیس گفته می شود و حشیش (Cheras) و ماری جوانا دو ماده مخدرکننده این گروه هستند.

- مواد روان گردان

مواد روان گردان یا سایکوتروپ فرآورده های دارویی، شیمیایی و صنعتی هستند که بر روی سیستم اعصاب مرکزی بدن تاثیر می گذارند و به سه دسته مواد توهمزا (هالوسینوزن ها)، مواد محرک و توان افزا

۱- بر مبنای کنوانسیون های بین المللی ۲۶۶ نوع ماده مخدر از حدود ۱۰۰۰ ماده شناسایی شده، تحت کنترل قرار گرفته است.

۲- سازمان بهداشت جهانی موادمخدر را به چهار گروه تقسیم کرده که شامل ۱. موادمخدر ۲. مواد روان گردان ۳. الکل و ۴. دخانیات است و از جنبه بهداشتی و آثار آن بر انسان ها اقداماتی را در عرصه بین الملل انجام داده است.

۳- افیون از کلمه یونانی ایون (Apiyin) گرفته شده و به کسی که به خوردن یا کشیدن تریاک عادت داشته باشد، افیونی گفته می شود.

۴- از هر ۱۰ کیلوگرم تریاک یک کیلوگرم مرفین و از هر دو کیلوگرم مرفین یک کیلوگرم هرویین استحصال می شود. برای هر کیلوگرم هرویین نیاز به بیست کیلوگرم تریاک است.

۵- از دیگر آلکالوئیدهای تریاک، متادون، دیونین، تارکوتین، پاپاورین والیوم، نارسین، تبائین و آتروپین و بیش از ۲۰ نوع دیگر را می توان نام برد که عمدتاً مصرف دارویی و پزشکی و آثار تجدیدکننده دارد که مصرف مکرر و طولانی آن اعتیادآور است.

(آمفتامین‌ها) و مواد آرام‌بخش و بی‌حس‌کننده (باربیتوریت‌ها و بنزودیازپین‌ها) تقسیم می‌شوند.^۱

سیر تاریخی موادمخدر

از گذشته‌های دور، تریاک به عنوان دارو برای تسکین و التیام درد و وسیله‌ای برای لذت و فرار از ناراحتی مورد استفاده قرار می‌گرفته است.^۲ اندیشمندان یونانی حدود ۶۰۰ سال قبل از میلاد مسیح از تاثیرات طبی تریاک سخن گفته‌اند و گل خشخاش را جزء گل‌های زینتی دانسته‌اند.^۳ محمد زکریای رازی، دانشمند و پزشک ایرانی قرن سوم و چهارم نیز از تریاک، خشخاش و شاهدانه به عنوان دارو برای معالجه بیماران استفاده می‌کرده است.^۴ نخستین نشانه استعمار در چین با سوداگری تریاک توسط انگلیسی‌ها آغاز شد. در ایران نیز استعمار بریتانیا پایه‌گذار و مروج موادمخدر بوده و از عصر صفوی کشت خشخاش و استعمال تریاک رواج یافته است. در قرن گذشته، پدیده موادمخدر و گسترش انواع آن به عنوان یک معضل اجتماعی، سیاسی و اخیراً به عنوان یک بحران در صحنه بین‌المللی و در سطح کشورها در دستور کار قرار گرفته است. در دوران استعمار نو تجارت موادمخدر به منظور تداوم سلطه بر مستعمرات، جلوه دیگری یافته و از ابزارهای ضد فرهنگی برای تحمیق و ترفندهای درمانی، حربه‌های اقتصادی استفاده شده و دامنه این طرح‌ها به تهاجم نظامی نیز کشیده شده است.^۵ نقش

۱- بر مبنای کنوانسیون‌های موادمخدر، ماده ۱۱۱ روان‌گردان تحت کنترل کنوانسیون ۱۹۷۱ به تصویب رسیده است.

۲- بقراط، حکیم بزرگ یونان قبل از میلاد مسیح برای درمان اسهال، تریاک تجویز می‌کرده است.

۳- ابراهیم واحد، اعتیاد به موادمخدر، نشر سیحان، ۱۳۷۷.

۴- سید محمود طباطبایی، الحاوی (ترجمه)، نشر پایا، ۱۳۶۹.

۵- جنگ اول تریاک در سال ۱۸۳۸ و جنگ دوم تریاک در سال ۱۸۵۶ بین دولت استعماری بریتانیا و چین در صحیفه تاریخ ثبت گردیده است.

دولت‌ها و قدرت‌های بزرگ در دهه‌های اخیر در گسترش موادمخدر در جهان و فراهم کردن زمینه‌های قاچاق و ترانزیت آن در صحنه بین‌المللی، این پدیده را به یک بلیه جهانی و معضل ملی در سطح کشورها تبدیل کرده و جنگ‌های تریاک به صورت پنهان، بشر را در معرض تهدید قرار داده است.

وضعیت کلی تولید و مصرف موادمخدر در جهان

از سال ۱۹۸۵ به بعد کشت غیرمجاز کوکا و خشخاش افزایش یافته و تا سال ۱۹۹۶ مساحت زمین‌های زیر کشت این مواد در سطح جهان به ۲۸۰/۰۰۰ هکتار رسیده است.^۱ برابر آمار و گزارشات منتشر شده ۳۴ درصد کشت غیرقانونی خشخاش در سطح جهان تنها در دو کشور افغانستان^۲ و میانمار (برمه) صورت می‌گیرد و تقریباً ۹۰٪ تریاک مصرفی در سطح جهان در دو منطقه موسوم به هلال طلایی و مثلث طلایی تولید و استحصال می‌گردد.^۳ در کشورهای پرو، بولیوی و کلمبیا بیشترین بوته کوکا کشت می‌شود و به طور کلی ۹۸٪ تولید کوکای جهان به این سه کشور اختصاص یافته است. تولید تریاک در مناطق مثلث و هلال طلایی از سال ۱۹۹۰ به بعد سیر صعودی داشته است^۴ در سایر کشورهای جهان از

۱- در ۱۰ استان از ۲۹ استان افغانستان خشخاش کشت می‌شود.

۲- در همین سال (۱۹۹۶) سطح مزارع قانونی زیرکشت خشخاش ۱۰۶/۰۰۰ هکتار تخمین زده شده و با توجه به گسترش زمین‌های زیرکشت در سال ۱۹۹۵ تولید قانونی مواد مخدر در جهان به ۲۲۳۰ تن تریاک و بیش از ۲۵۰ تن مرفین رسیده است.

۳- در بین قاچاقچیان بین‌المللی و در فرهنگ موادمخدر، کشورهای برمه، لائوس، تایلند و چین در منطقه مثلث طلایی و کشورهای افغانستان، پاکستان، لبنان و ترکیه در منطقه هلال طلایی قرار می‌گیرند.

۴- تولید تریاک در افغانستان از ۴۱۵ تن در سال ۱۹۹۰ به ۴۵۶۵ تن در سال ۱۹۹۹ و وسعت زیرکشت خشخاش از ۱۲۳۷۵ هکتار به ۹۰۵۸۳ هکتار رسیده است. در کشور میانمار (برمه) نیز تولید تریاک از ۲۲۵۵ تن در سال ۱۹۹۰ به ۲۵۷۵ تن در سال ۱۹۹۴ افزایش یافته است.

جمله استرالیا، فرانسه، هند، اسپانیا، ترکیه و... نیز وسعت زمین‌های زیرکشت و تولید مواد مخدر از سال ۱۹۹۰ به بعد افزایش یافته است.^۱ براساس آمار ارایه شده از UNDCP^۲ میزان مصرف غیرقانونی مواد مخدر نیز روبه افزایش است. این میزان نسبت به جمعیت جهان ۳/۳٪ تا ۴/۱٪ (نرخ شیوع) و ۲/۵٪ جمعیت جهان کانابیس مصرف می‌کنند که تقریباً ۱۴۰ میلیون نفر از جمعیت جهان را شامل می‌شود. همچنین حدود ۸ میلیون نفر در جهان هرویین و حدود ۱۳ میلیون نفر کوکائین مصرف می‌کنند و به ترتیب کشورهای آمریکای شمالی، اروپا، آمریکای جنوبی و آفریقا در رده‌بندی بیشترین سوء مصرف کوکائین قرار می‌گیرند.^۳ تولید و سوء مصرف داروهای روان‌گردان در جهان از اواخر دهه ۸۰ افزایش یافته و تقریباً ۳۰ میلیون نفر جمعیت جهان به این دسته از مواد اعتیاد داشته‌اند. براساس گزارش مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۸ تعداد معتادان در جهان در دهه ۹۰، ۴۴۵/۶ میلیون نفر گزارش شده که از این تعداد ۲۱۸/۲ میلیون نفر معتاد به مواد مخدر بوده و این رقم ۳/۷۸٪ این جمعیت را شامل می‌شود و ۳/۹۲٪ از جمعیت جهان نیز به مواد آرام بخش و بی‌حس کننده اعتیاد دارند.^۴ بررسی‌های انجام شده و آمار رسمی منتشر شده حاکی است که بیش از ۹۴٪ کل تولید مواد مخدر همچنان در آسیا و دو منطقه موسوم به «مثلث طلایی و هلال طلایی» استحصال شده و توسط باندهای مافیایی و قاچاقچیان بین‌المللی به بازارهای جهانی ترانزیت می‌شود. بعضی از

۱- براساس گزارش UNDCP وسعت زمین‌های زیرکشت خشخاش در جهان در سال ۱۹۹۹ بیش از ۲۱۹۰۰۰ هکتار بوده است.

۲- برنامه بین‌المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد.

۳- گزارش جهانی مواد مخدر و اعتیاد سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۷.

۴- باریتورها و بنزودیازپین‌ها مواد آرام بخش و بی‌حس کننده هستند که مصرف دانه‌ی آن اعتیادآور است و برخی از انواع آن به عنوان ماده مخدر تحت پوشش کنوانسیون‌های بین‌المللی ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ قرار گرفته‌اند.

کشورهای آمریکای جنوبی و آسیای میانه نیز در ردیف تولیدکنندگان عمده موادمخدر هستند. کشورهای صنعتی و اروپایی، بازار عمده مصرف غیرقانونی موادمخدر هستند و موادمخدر از کشورهای فقیر و تولیدکننده به مقصد این کشورها به صورت قاچاق ترانزیت می‌شود. اطلاعات دریافتی از کشورهای اروپایی حاکی از افزایش اعتیاد در بین جوانان است و وضعیت اعتیاد در این کشورها نگران کننده است، چرا که "موادمخدر زندگی انسان‌ها و جوامع را نابود می‌کند، توسعه پایدار انسانی را مخدوش می‌سازد، موجب بروز جرایم می‌گردد، آزادی و رشد جوانان، مهم‌ترین دارایی و ثروت جهانی را خدشه‌دار می‌سازد و خطر بزرگی برای سلامت و رفاه انسان‌ها، استقلال کشورها، دموکراسی و ثبات ملت‌ها به شمار می‌رود."^۱

کشفیات بین‌المللی موادمخدر

با نگاهی به آمار کشفیات بین‌المللی می‌توان دریافت که کل کشفیات جهانی کمتر از کشفیات تریاک در جمهوری اسلامی ایران است. همچنین بیشترین کشفیات تریاک در منطقه آسیا نیز در ایران صورت گرفته است. کشفیات هرویین طی سال‌های ۱۹۸۷ الی ۱۹۹۴ روند صعودی داشته. میزان کشفیات این ماده در آمریکا و کانادا و ۱۲ کشور اروپایی از ۲۵۰۹ کیلوگرم در سال ۱۹۸۷ به ۶۰۶۹ کیلوگرم در سال ۱۹۹۳ رسیده و در همین سال آمار کشفیات منتشر شده در جمهوری اسلامی ایران (انواع موادمخدر) بیش از ۱۶۳ تن گزارش شده که حدود ۲۵ تن آن هرویین و مرفین بوده است.^۲ در فاصله سال‌های ۱۹۹۰ الی ۱۹۹۶ بیش از ۷۰٪ کشفیات تریاک و ۹۰٪ کل

۱- گزیده اعلامیه سیاسی دوازدهمین اجلاس وزرای مجمع عمومی سازمان ملل متحد درخصوص مبارزه با موادمخدر سال ۱۹۹۸.

۲- UNDCP و برنامه بین‌المللی کنترل موادمخدر سازمان ملل متحد در گزارش خود به اجلاس نیویورک در سال ۱۹۹۸ تولید موادمخدر قاچاق را در سال ۱۹۹۷ حدود ۵۰۰۰ تن برآورد کرده است.

کشفیات مرفین همچنان در ایران انجام گرفته است.^۱ دبیرخانه سازمان ملل متحد در گزارش سال ۱۹۹۵ خود اعلام کرد، کل کشفیات دنیا در مورد تریاک کمتر از کشفیات ایران بوده است. علی‌رغم پیشرفت کشورهای اروپایی در فن‌آوری اطلاعاتی و الکترونیکی و پلیسی، آمار کشفیات در جمهوری اسلامی ایران قابل توجه بوده و حکایت از عدم جدیت این کشورها در امر مبارزه با قاچاق بین‌المللی موادمخدر دارد.

وضعیت موادمخدر در ایران

- تاریخچه موادمخدر در ایران

در تاریخ و ادبیات ایران، مبنای دقیق استعمال و ترویج موادمخدر به دست نیامده است، ولیکن برخی نوشته‌ها حمله اعراب به ایران را مبنای ترویج افیون در ایران دانسته‌اند.^۲ همچنین نقل شده که دوکلمه افیون و تریاک از زبان یونانی وارد زبان عربی و فارسی شده است. در کتاب اوستا (ایران باستان) از گیاه کانابیس (شاهدانه) به عنوان یک ماده بی‌حس‌کننده نام برده شده، ولیکن ایرانیان در دوران قدیم به موادمخدر معتاد نبوده‌اند.^۳ ابوریحان بیرونی از دانشمندان معاصر ابن‌سینا در آثار خود به سوءمصرف افیون و خواص اعتیادآور آن اشاره کرده و محمدبن زکریای رازی و ابن‌سینا به خواص دارویی تریاک آشنا بوده و به عنوان دارو برای مداوای بیماران خود تجویز می‌کرده‌اند.^۴ برخی از شعرا نیز در اشعار خود به

۳- گزارش مشاوران حقوقی UNDCP در همایش ابعاد بین‌المللی قاچاق مواد مخدر.

۱- امیرهوشنگ مهریار، سابقه تاریخی تولید و سوءمصرف موادمخدر در ایران، کارپژوهشی از مؤسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه، ۱۳۷۶.

۲- تاج زمان دانش، مجرم کیست، انتشارات امیرکبیر، ص ۲۸۶، سال ۱۳۶۹.

۳- جمیله اورنگ، پژوهش درباره اعتیاد، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۶۷.

افیون، کنار، بنگ و خواص آن اشاره نموده‌اند.^۱ در دوران صفویه سوءمصرف موادمخدر شیوع پیدا کرده و در طول ۲۲ سال سلطنت شاهان صفوی، در ایران مصرف تریاک، حشیش و شراب به گونه‌ای گسترش یافته که تولید داخلی، تامین کننده نیاز مصرف کنندگان نبوده است و برای اولین بار شاه طهماسب صفوی ضمن ترک اعتیاد مبارزه با سوءمصرف موادمخدر را در ایران آغاز کرده است.

علی رغم شدت مبارزه با اعتیاد در این دوران مصرف موادمخدر گسترش داشته است. بیشتر اعیان و پولداران به موادمخدر معتاد شده و در قهوه‌خانه‌ها اقامت داشتند، و وضعیت به گونه‌ای بوده که ایرانی‌ها هر وقت می‌خواستند کیفیتور شوند، تریاک می‌کشیده‌اند.^۲

مقارن با سلطنت ناصرالدین شاه قاجار و همراه با ورود انگلیسی‌ها به ایران، استعمال تریاک رسمیت یافته و تصویر شاه بر حقه‌های وافور منقوش گردید، به گونه‌ای که در سال ۱۳۱۴ هجری شمسی تعداد معتادان به ۱/۵ میلیون نفر، یعنی ۰/۷٪ کل جمعیت کشور رسیده است. در این دوران، اقتصاد ایران به تریاک وابسته شده و پس از نفت، تریاک مهم ترین کالای صادراتی ایران بوده است.^۳

با تشکیل حکومت پهلوی، علی رغم وضع قوانین و تشکیل سازمان مبارزه با موادمخدر، جمعیت معتاد کشور افزایش یافت و سطح زیرکشت تا میزان ۳۳ هزار هکتار در سال ۱۳۵۷ رسید.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز علی رغم این که سالیانه بیش از ۷۰۰ میلیارد تومان صرف مبارزه با قاچاق موادمخدر می‌شود

۴- از جمله شعرایی که در آثار خود واژه‌ها و خواص موادمخدر به کار گرفته اند خاقانی، نظامی، سنایی و حافظ را می‌توان نام برد.

۱- محسن جاویدان، طب در دوران صفویه (ترجمه)، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۷.

۲- صادرات تریاک ایران در سال‌های ۱۳۰۱ الی ۱۳۲۲ به طور متوسط سالیانه حدود ۳/۷ میلیون تومان بوده است و در سال ۱۳۲۶ صادرات تریاک ایران به ۱۵۴ تن رسیده است.

و بیش از چهار هزار میلیارد ریال اعتبار دستگاه‌های اجرایی کشور نیز صرف مبارزه با این پدیده شده، توانمندی قاچاقچیان و شمار معتادان روبه‌افزونی است. متأسفانه هنوز توفیق کامل در مبارزه با موادمخدر حاصل نشده است. سن اعتیاد در کشور به ۲۸ سال رسیده، ۶۴٪ جمعیت معتاد کشور، زیر ۳۵ سال و ۱۱٪ آن بالای ۱۸ سال هستند و هر سال حدود ۲۰۰ تن موادمخدر در ایران مصرف می‌شود.^۱

روند قانون‌گذاری و مبارزه با موادمخدر

الف - قبل از انقلاب اسلامی

مبارزه با پدیده موادمخدر قبل از انقلاب اسلامی (از سال ۱۲۸۹ الی ۱۳۵۷) به مدت ۶۸ سال فاقد استراتژی مشخص و سیاست مدون بلند مدت بوده و اقدامات و برنامه‌ها متأثر از نگرش و سیاست دولت‌های وقت بوده و تصویب ۵۲ قانون و تصویب نامه و آیین‌نامه در طول این سال‌ها عمدتاً در اثر فشارهای بین‌المللی و اوضاع داخلی صورت گرفته است. پس از کنفرانس شانگهای^۲، در سال ۱۲۸۹ (۱۹۱۰ میلادی) اولین قانون مدون به نام قانون تحدید تریاک توسط مجلس شورای ملی به تصویب رسید. در این قانون هیچ‌گونه محدودیتی برای کشت خشخاش و تولید تریاک پیش‌بینی نشده و برای هر مثقال تریاک ۳۰۰ دینار مالیات وضع شده است.

با شروع قاچاق کوکائین و مرفین، قانون منع واردات موادمخدر ایران در سال ۱۳۰۱ وضع گردید و در اثر فشارهای بین‌المللی و

۱- حشمتی - محمد جواد- معاون ستاد مبارزه با موادمخدر - روزنامه انتخاب ۷۸/۴/۲۳.

۲- کنفرانس شانگهای در سال ۱۹۰۹ با شرکت ۱۳ کشور از جمله ایران در بندر شانگهای چین تشکیل گردید و با صدور قطعنامه ۸ ماده‌ای پس از ۲۵ روز خاتمه یافته است.

محکوم کردن ایران در جامعه ملل^۱، در تیرماه ۱۳۰۷ قانون انحصار دولتی تریاک در ۱۶ ماده تصویب و کشت خشخاش تحت نظارت دولت قرار گرفت و موسسه‌ای به نام موسسه انحصار دولتی تاسیس شد^۲. علی‌رغم اقدامات انجام شده، صادرات تریاک سیر صعودی داشته و میزان آن از ۲۹۱۵۳۹ کیلوگرم در سال ۱۳۰۸ به ۴۴۸۳۶۲ کیلوگرم در سال ۱۳۱۷ افزایش یافت.

در سال ۱۳۱۲ قانون مجازات مرتکبین قاچاق موادمخدر به تصویب رسید و در سال ۱۳۱۷ تصویب نامه منع کشت خشخاش در ۳۲ منطقه از ایران به مورد اجرا گذاشته شد. در اثر فشارهای بین‌المللی و واکنش‌های داخلی، دولت ایران، رسماً در سال ۱۳۲۴ لایحه الحاق بدون قید و شرط ایران به قرارداد بین‌المللی تریاک را به مجلس برده و با تصویب آن، تصویب نامه منع کشت خشخاش و مبارزه با قاچاق و درمان معتادان را به امضا رسانید. این قانون با روی کار آمدن دولت عبدالحسین هژیر در سال ۱۳۲۶ ملغی و کشت خشخاش قانونی و مجاز اعلام گردید. دوباره در سال ۱۳۳۱ قانون منع تهیه و خرید و فروش موادمخدر و مشروبات الکلی به تصویب مجلس رسید. در آبان ۱۳۳۴ قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک نیز به تصویب رسیده که در ماده ۱۳ آیین‌نامه اجرایی آن، سازمان مبارزه با تریاک پیش‌بینی گردید. در همین سال، تولید موادمخدر در ایران ۹۰۰ تن گزارش شده که از این میزان ۱۰۰ تن صادر و ۸۰۰ تن در داخل مصرف گردیده است^۳. با تصویب این قانون

۳- در گزارش هیأت تحقیق جامعه ملل در ژنو، ایران به عنوان عامل فساد و اعتیاد و مسوول تأمین تریاک برای معتادان سایر نقاط جهان معرفی شده است.

۴- این موسسه به سرپرستی یک انگلیسی تأسیس گردید و ضمن اداره انحصار خرده‌فروشی تریاک با شعار آثار تسکین و دارویی تریاک عامل گسترش تریاک و شیره‌کش خانه‌ها در ایران شده است.

۱- دکتر صالح، وزیر بهداشتی وقت، در نطق ایراد شده در مجلس شورای ملی در سال ۱۳۳۴، آمار افراد معتاد به تریاک را ۱/۵۰۰/۰۰۰ نفر اعلام کرده است.

به مدت ۱۳ سال فعالیت گسترده علیه تولید، قاچاق و سوء مصرف موادمخدر در ایران انجام گرفته است، علی‌رغم موفقیت‌های ظاهری و تعریف و تمجید سازمان‌های بین‌المللی، در یک چرخش سریع در سال ۱۳۴۷، قانون اجازه کشت خشخاش و صدور تریاک به تصویب مجلس شورای ملی رسید و همه ساله با تصویب هیأت وزیران، بخشی از زمین‌های زراعی به کشت خشخاش اختصاص داده شد. در این سال‌ها انحصار قاچاق موادمخدر در اختیار دربار پهلوی قرار گرفته، اعتیاد و تبعات سوء ناشی از آن گسترش یافت و این وضعیت تا پیروزی انقلاب اسلامی ادامه پیدا کرد.

ب - بعد از انقلاب اسلامی

پیروزی انقلاب اسلامی مردم ایران در بهمن ۱۳۵۷ و تشکیل جمهوری اسلامی، نقطه عطفی در تاریخ مبارزه با پدیده موادمخدر در ایران و جهان محسوب می‌گردد. علی‌رغم ضرورت ایجاد تحولات و دگرگونی‌هایی در بخش‌های مهم کشور در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و تهاجم رژیم عراق در شهریور ۱۳۵۹ و تحمیل جنگ تمام‌عیار ۸ ساله، موضوع موادمخدر از اولویت خارج نشد و قانون و مقررات و ساختار سازمان مبارزه با موادمخدر مورد بازنگری قرار گرفت.

در تاریخ ۱۳۵۹/۳/۱۹ قانون تشدید مجازات مرتکبین جرایم موادمخدر و اقدامات تامینی، درمانی و اشتغال معنادان، به تصویب شورای انقلاب اسلامی رسید و عملاً به کار فروش تریاک به معنادان توسط دولت خاتمه داده شد و کشت خشخاش ممنوع و مصرف

موادمخدر جرم تلقی گردید.^۱ از سال ۱۳۶۵ مسوولیت مبارزه با موادمخدر به کمیته انقلاب اسلامی واگذار گردید و این نهاد انتظامی، سلسله اقدامات، عملیات و طرح های مبارزه با قاچاق موادمخدر و ترانزیت مواد از طریق ایران را در دستورکار قرار داد و در مجموع باتوجه به شرایط پس از انقلاب اسلامی، جنگ تحمیلی و قاطعیت و سرعت عمل دادگاه ها و اقدامات مسلحانه کمیته های انقلاب اسلامی، تلاش های انجام شده در این مقطع تا حدودی بازدارنده و موثر بود. سوم آذر ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام، قانون مبارزه با موادمخدر را تصویب کرد^۲ و به موجب ماده ۳۳ این قانون، ستاد مبارزه با موادمخدر به ریاست نخست وزیر و با عضویت ۸ وزارتخانه و سازمان، تشکیل گردید^۳ و مبارزه با موادمخدر وارد مرحله دیگری شد. شدت عمل، مجازات های سنگین (اعدام) و حبس های طولانی، از ویژگی های این قانون بود.

وضعیت اعتیاد در کشور

در یک ارزیابی کلی از سال ۱۲۸۹ تا سال ۱۳۵۷، حمایت پنهان دولت های قبل از انقلاب اسلامی و کارگزاران حکومتی، به یغما رفتن منابع نفتی توسط کمپانی های خارجی، نیاز شدید اقتصاد

۱- به موجب تصویب نامه فروش تریاک به معنادران، سازمان معاملات تریاک وابسته به وزارت کشاورزی مجاز به فروش تریاک هرگرم ۳۰ ریال به افراد معتاد دارای کارت رسمی بوده و برابر آمار منتشر شده، حدود ۱۷۰ هزار نفر معتاد دارای کارت رسمی از وزارت بهداشتی و بهزیستی بوده اند.

۱- این قانون مشتمل بر ۳۵ ماده و ۱۲ تبصره است و ابعاد مختلف مبارزه با موادمخدر از جمله هماهنگی با سایر دستگاه ها اقدامات پیشگیرانه، همسویی با کنوانسیون های بین المللی در تدوین آن مدنظر قرار گرفته است.

۲- ریاست ستاد مبارزه با موادمخدر که دربانگری و تصویب قانون اصلاح مبارزه با موادمخدر در سال ۶۸ به رئیس جمهور منتقل و وزارت آموزش و پرورش هم عضو ستاد شد. اعضا عبارتند از: وزرای اطلاعات کشور، بهداشت و درمان، آموزش و پرورش، فرمانده نیروی انتظامی، رئیس سازمان صدا و سیما و رئیس سازمان زندان ها و... می باشد.

ایران، قانونی بودن صادرات موادمخدر، عدم توجه به جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی این پدیده و نقش مردم و مشارکت دربار با باندهای قاچاق موادمخدر^۱ را می‌توان از جمله عوامل گسترش پدیده موادمخدر و اعتیاد در کشور عنوان کرد که اقدامات قانونی و قهریه نیز در کنترل و مهار آن موثر نبوده است.^۲ هرچند برای ارایه تصویر جامع و مانع از وضعیت اعتیاد در کشور، آمار و اطلاعات دقیق و کافی در دست نیست، ولیکن می‌توان وضعیت اعتیاد و افراد معتاد را برآورد کرد. آمارهای منتشر شده در سال ۱۳۲۲ تعداد معتادان کشور را یک میلیون و ۵۰۰ هزار نفر اعلام کرده که ۱۰٪ آن زن و سن افراد معتاد ۱۵ تا ۶۰ سال گزارش شده است. در این سال ۱۳۰۰ شیره‌کش‌خانه در ایران فعال بوده و سالیانه حدود ۵۰۰۰ نفر با تریاک خودکشی کرده‌اند.^۳ در سال ۱۳۴۴ دکتر صالح وزیر بهداشتی وقت، در نطق خود در مجلس شورای ملی آمار افراد معتاد به تریاک را یک میلیون و ۵۰۰ هزار نفر اعلام کرد. انجمن غیردولتی مبارزه با تریاک و الکل نیز جمعیت افراد معتاد در سال ۱۳۵۹ را بین یک میلیون و ۷۰۰ هزار نفر تا ۳ میلیون نفر گزارش کرد.^۴ در اطلاعیه همین انجمن که در سال ۱۳۲۳ در روزنامه اطلاعات شماره ۵۸۶۳ منتشر گردیده تعداد افراد معتاد بالغ بر یک میلیون و ۵۰۰ هزار نفر اعلام شده است. همچنین روزنامه اطلاعات در سال ۱۳۴۹ در شماره ۱۳۳۸۶ خود آمار معتادان کشور را در فاصله سال‌های ۱۳۴۶ تا ۱۳۴۹ متجاوز از

۳- برای آگاهی بیشتر از نقش دربار پهلوی در موضوع موادمخدر به کتاب‌های از سیرتایپاز نوشته ابراهیم باستانی پاریزی، موادمخدر و امنیت اجتماعی نوشته محمدحسین شهیدی رجوع شود.

۴- در سال ۱۳۲۰ دولت وقت تصویب نامه ای را ابلاغ کرد که به موجب آن برای معتادان پرونده تهیه شود و برحسب نیاز آن‌ها تریاک در اختیار افراد قرار گیرد (تریاک کوپنی) و این وضعیت تا پیروزی انقلاب اسلامی ادامه داشت.

۱- دکتر چهارزی، نشریه سلامت فکر، شماره ویژه اردیبهشت ۱۳۵۳.

۲- روزنامه کیهان، شماره ۱۱۰۹۰-۱۹ شهریور ۱۳۵۹.

۲ میلیون نفر گزارش کرده و به نقل از پلیس بین‌الملل^۱ در همین سال‌ها (۱۳۴۶) سازمان مبارزه با موادمخدر ایران در بین سازمان‌های متناظر در دنیا از نظر کشف موادمخدر مقام اول را احراز کرده است.^۲ ستاد مبارزه با موادمخدر در گزارش سال ۱۳۷۷ خود حداقل معتادان کشور را یک میلیون و ۵۰۰ هزار نفر و حداکثر آن را ۴ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر اعلام کرده که براین اساس، میانگین جامعه معتاد کشور ۲ میلیون و ۵۷۴ هزار نفر بوده و تریاک با ۶۷/۷٪، هرویین با ۱۲/۲٪، حشیش با ۷/۳٪ و مصرف توام مواد مذکور ۱۲/۸٪ بالاترین آمار مصرف انواع موادمخدر در کشور بوده است. افزایش حجم موادمخدر ترانزیت شده، گسترش شبکه‌های قاچاق و افزایش سطح زیرکشت موادمخدر در افغانستان، تقاضا و مصرف موادمخدر در کشور را افزایش داده و به همان اندازه که کشفیات موادمخدر در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی روند صعودی داشته، نرخ اعتیاد و آمار افراد معتاد در کشور نیز روبه فزونی بوده است. به گونه‌ای که موادمخدرز بزرگ‌ترین معضلات کشور تلقی شده و خدمت جمهوری اسلامی به اروپاییان بیشتر از خدمت به مردم کشورمان بوده است با وجود آنکه در این رهگذر بیش از ۲۴۰۰ نفر شهید شده‌اند^۳، و سالانه بیش از ۷۰۰ میلیارد تومان صرف مبارزه با قاچاق موادمخدر می‌شود و بیش از چهار هزار میلیارد ریال اعتبارات دستگاه‌های اجرایی کشور نیز صرف مبارزه می‌گردد. از سال ۵۸ تاکنون بیش از ۵۰۰۰ نفر در رابطه با موادمخدر اعدام شده‌اند. توانمندی‌های قاچاقچیان و شمار معتادان روبه افزایش و ترانزیت موادمخدر به خارج

۳- گزارش سخنگوی پلیس بین‌الملل در اجلاس ۱۹۶۸- تهران مهرماه ۱۳۴۷.

۴- در همین سال (۱۳۴۶) ۵۸٪ از کل متهمین موادمخدر در ایران دستگیر شده‌اند و ۱۴٪ تریاک قاچاق کشف شده در جهان نیز در ایران کشف گردیده.

۱- گزارش محمد فلاح دبیر وقت ستاد مبارزه با موادمخدر، اردیبهشت سال ۱۳۷۷.

همچنان ادامه دارد. آنچه که موادمخدر را امروز به یک معضل تبدیل کرده ریشه در عوامل جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی داخلی و منطقه ای دارد؛ قرار گرفتن ایران در کنار افغانستان که ۷۹٪ تریاک جهان را تامین می‌کند، واقع شدن در مسیر ترانزیت بین‌المللی قاچاق موادمخدر، فقر، بیکاری و خاصیت دارویی، فراز و نشیب‌های مبارزه با موادمخدر، علی‌رغم اقدامات قهریه، تلاش دولت‌ها و صرف هزینه‌های انسانی و مادی اعم از فردی و اجتماعی، نتوانسته دامنه شیوع و مصرف موادمخدر را محدود کند و همچنان اعتیاد و قاچاق موادمخدر به عنوان یک مساله لاینحل و تهدید ملی و تشدیدکننده بحران در نسل جوان باقی مانده است. از مجموع ۲ میلیون نفر معتاد در کشور ۲۶۰ هزار نفر آن دانش‌آموز و دانشجو هستند.^۱ کشفیات موادمخدر در ایران از ۱۱۰۷۶ کیلوگرم در سال ۱۳۵۸ به ۱۸۸۶۹۶ کیلوگرم در سال ۱۳۷۷ رسیده است.^۲

کنترل بین‌المللی موادمخدر

سیستم کنترل بین‌المللی موادمخدر تحت مجموعه‌ای از معاهدات و کنوانسیون‌ها قرار دارد که توسط سازمان ملل متحد تصویب شده است و بر اساس آن به دولت‌ها توصیه می‌شود که بر تولید و توزیع موادمخدر و داروهای روان‌گردان نظارت کنند، با اعتیاد و قاچاق موادمخدر مقابله نمایند و تشکیلات و سازمان اجرایی لازم را برای این مهم ایجاد نموده و فعالیت‌های خود را به اطلاع سازمان ملل متحد برسانند. سازمان ملل متحد به منظور هماهنگ کردن تلاش‌های بین‌المللی مبارزه با قاچاق موادمخدر، کمک به پیشگیری از سوءمصرف موادمخدر در جهان و نظارت و کنترل

۲- هفته نامه ترجمان، سال چهارم شماره ۱۹ مورخ ۱۳۷۸/۱/۲۴.

۳- گزارش ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری.

برکشت، تولید و توزیع موادمخدر با هدف مصرف دارویی در کشورها، پیگیری و نظارت بر اجرای کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی، نهادهایی را تاسیس کرده است.

نهادهای اصلی

۱. مجمع عمومی سازمان ملل متحد

به عنوان رکن تقنینی سازمان ملل متحد، قطعنامه‌ها، کنوانسیون‌ها و پروتکل‌ها، بودجه و امکانات مورد نیاز را برای مبارزه با موادمخدر و کنترل بین‌المللی آن تصویب و ابلاغ می‌نماید.

۲. هیات بین‌المللی کنترل مواد مخدر (INCB)

نهاد کنترلی، نظارتی، مستقل و نیمه قضایی سازمان ملل متحد است که بر نحوه اجرای مفاد معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی تهیه شده توسط سازمان ملل متحد نظارت می‌کند و دارای ۱۳ عضو است.

۳. برنامه کنترل بین‌المللی موادمخدر (UNDCP)

این تشکیلات وظیفه‌هدایت و کنترل بین‌المللی موادمخدر را برعهده دارد، بر روند تولید، مصرف و قاچاق موادمخدر نظارت نموده و اجرای معاهدات بین‌المللی کنترل موادمخدر را پیگیری می‌کند و مرکز جهانی تخصصی و اطلاعاتی کنترل بین‌المللی موادمخدر به شمار می‌رود. همچنین این نهاد مرکزی سازمان ملل، مسوولیت ایجاد همکاری و هماهنگی بین کشورها و هدایت و رهبری همه فعالیت‌های سازمان ملل در زمینه مبارزه با موادمخدر را برعهده دارد.

۴. کمیسیون موادمخدر

یکی از کمیته‌های فرعی شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد است که بر نحوه اجرای مصوبات و معاهدات سازمان ملل متحد در زمینه مبارزه با موادمخدر نظارت داشته و تعیین می‌کند که دارو یا ماده شیمیایی خاصی در فهرست مواد کنترل شده قرار گیرد

یا به فهرست دیگری منتقل شود یا به طور کل از فهرست موادمخدر حذف گردد.

۵. شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد

این شورا دارای ۵۴ عضو است و شکل‌دهی سیاست‌های سازمان ملل متحد در زمینه کنترل سوءمصرف موادمخدر یکی از وظایف مهم آن به شمار می‌رود. این شورا همچنین فعالیت‌های مبارزه با موادمخدر را هماهنگ نموده و طیفی از برنامه‌های اجتماعی و اقتصادی و توصیه‌های لازم را برای دولت‌ها فراهم می‌آورد.

نهادهای فرعی

به جز نهادهای اصلی نظارت و کنترل بین‌المللی موادمخدر، سایر سازمان‌ها و موسسات وابسته به سازمان ملل متحد هرکدام در حوزه تخصصی خود در امر نظارت، هماهنگی و اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی موادمخدر فعالیت دارند. مهم‌ترین این نهادهای فرعی عبارتند از:

۱. سازمان بهداشت جهانی (W.H.O)

این سازمان در راستای تحقق اهداف خود و توسعه و ترویج بهداشت جهانی در جهت کاهش سوءمصرف موادمخدر فعالیت دارد و به موجب مفاد کنوانسیون‌های بین‌المللی موادمخدر می‌تواند ماده‌ای را به فهرست موادمخدر وارد یا از آن خارج کند.

۲. سازمان پلیس جنایی بین‌المللی (انترپول)

این سازمان با هدف ارتقای سطح همکاری‌های انتظامی و پلیسی در چهارچوب قوانین داخلی کشورها تشکیل شده و یکی از وظایف آن، افزایش توانایی نیروهای عمل‌کننده هرکشور در جهت

مبارزه با موادمخدر و تبادل اطلاعات در مورد افراد، باندها و شبکه‌های بین‌المللی موادمخدر و پیشگیری از وقوع جرایم بین‌المللی را برعهده دارد.

۳. سازمان گمرکات جهانی (W.C.O)

این سازمان بین‌المللی در کنار سایر وظایف، در خصوص مقابله با قاچاقچیان و پیشگیری از قاچاق نیز فعالیت دارد و تاکنون پروژه‌های مشترکی را با UNDCP در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی به انجام رسانده است.

۴. کمیسیون هوانوردی بین‌المللی (ANC)

این کمیسیون مأموریت دارد نسبت به ممانعت از حمل و نقل غیرقانونی موادمخدر (قاچاق بین‌المللی) از طریق هوا اقدام نماید. اقدامات این کمیسیون و تلاش‌های ایکنائو موجب گردیده که قاچاق موادمخدر در صنعت حمل و نقل هوایی، به شدت کنترل شود و سهم هوانوردی از کشفیات موادمخدر ۳۱٪ باشد. به کارگیری معیارهای امنیتی و کنوانسیون‌های بین‌المللی در صنعت حمل و نقل کمک بزرگی به مبارزه با پدیده قاچاق بین‌المللی موادمخدر نموده است.

سایر نهادهای فرعی

۵. مرکز تحقیقات قضایی و جرایم بین‌المللی سازمان ملل متحد
۶. سازمان بین‌المللی کار (ILO)
۷. سازمان خواربار و کشاورزی (FAO)
۸. سازمان توسعه صنعتی سازمان ملل
۹. سازمان علمی، فرهنگی و آموزشی ملل متحد (یونسکو)
۱۰. صندوق کودکان ملل متحد (یونیسف)
۱۱. بخش پیشگیری از جرم و جنایت سازمان ملل متحد

۱۲. صندوق جمعیت سازمان ملل متحد

۱۳. برنامه توسعه ملل متحد

سازمان‌های فوق به تناسب اهداف و وظایف خود در امر مبارزه با موادمخدر مشارکت دارند.

تلاش‌ها و اقدامات بین‌المللی علیه موادمخدر

ابعاد جهانی و فراملی موادمخدر، موجب گردیده که بازیگران عرصه بین‌الملل به آن به عنوان یک مساله جهانی توجه نمایند. بیش از یک قرن است که این موضوع مورد توجه دولت‌ها، مجامع و سازمان‌های بین‌المللی است. کنوانسیون‌های بین‌المللی ناظر بر موادمخدر و برنامه‌های سازمان ملل متحد و نهادهای وابسته، کشورها و دولت‌های جهان را به سوی مبارزه با موادمخدر و ابعاد مختلف سوءمصرف، قاچاق و اعتیاد هدایت می‌کند. برنامه اقدام جهانی سازمان ملل متحد، مصوب سال ۱۹۹۰ از دولت‌ها درخواست کرده که درباره مبارزه با موادمخدر و اثرات منفی آن، جدیت بیشتری داشته باشند و از طریق همکاری‌های بین‌المللی، مبارزه با این بلیه شوم را تسریع و تقویت نمایند. این برنامه، راهبردها و چارچوب مناسبی را برای جامعه بین‌الملل فراهم آورده تا کشورها با همکاری یکدیگر و همکاری سازمان‌های بین‌المللی، طرح‌ها و برنامه‌های ملی و بین‌المللی را به موقع اجرا گذارند. اولین مجمع بین‌المللی علیه پدیده موادمخدر در فوریه ۱۹۰۹ در شانگهای چین و با حضور ۱۳ کشور از جمله دولت ایران در خصوص تریاک و آلکالوئیدهای آن تشکیل و هیات بین‌المللی تریاک، تاسیس گردید^۱. این هیات توانست خطر تولید، فروش و مصرف موادمخدر را به مردم جهان هشدار دهد

۱- کشورهای عضو هیات بین‌المللی تریاک ایران، اتریش، مجارستان، چین، فرانسه، آلمان، بریتانیا، ایتالیا، ژاپن، هلند، پرتغال، روسیه و تایلند.

و به دولت‌ها توصیه کرد که در قلمرو حاکمیت خود، موادمخدر را تحت کنترل دقیق قرار دهند و منع تدریجی استعمال موادمخدر را توصیه نمود. با تلاش هیات بین‌المللی تریاک در گردهمایی کشورهای در ژانویه ۱۹۱۲، تولید تریاک کنترل، مصرف غیرپزشکی آن ممنوع و کنوانسیون بین‌المللی تریاک تشکیل گردید.

براساس موافقت نامه امضا شده، ساخت و توزیع موادمخدر تحت کنترل قرار گرفت، برای قاچاقچیان بین‌الملل موادمخدر محدودیت ایجاد شد و کنترل موادمخدر به یکی از مسایل حقوق بین‌الملل تبدیل گردید.

جنگ جهانی اول (۱۹۱۴)، برهم خوردن نظم بین‌الملل و عوارض ناشی از جنگ، موجب افزایش تولید و قاچاق موادمخدر گردید و مصرف آن در کشورهای درگیر جنگ نیز افزایش یافت. با پایان جنگ و تاسیس جامعه بین‌الملل، میثاق جامعه ملل بر همکاری‌های بین‌المللی برای مبارزه با قاچاق موادمخدر تاکید کرد.^۱ و در سال ۱۹۲۱ کمیته‌ای را برای بررسی قاچاق تریاک و دیگر موادمخدر تعیین کرد که به کمیته مشورتی تریاک موسوم شد.

گزارش‌های ارایه شده توسط این کمیته، حکایت از افزایش روزافزون مصرف موادمخدر در جهان و عدم کنترل قاچاق موادمخدر در سطح بین‌الملل داشته است. در سال ۱۹۲۴ کنفرانس بین‌المللی در خصوص موادمخدر با شرکت نمایندگان ۳۶ کشور در ژنو برگزار گردید و راه‌کارهایی برای کشف منشا غیرقانونی موادمخدر و مبارزه با قاچاقچیان بین‌الملل، پیش‌بینی و یک نظام بین‌المللی برای جمع‌آوری اطلاعات تولید، صادرات و واردات موادمخدر تعیین گردید.

۲- اصل ۲۳ میثاق اعضای جامعه ملل را ماموریت داده که در قراردادهای راجع به تریاک و سایر ادویه مضره تفتیش عمومی نمایند.

در سال ۱۹۳۱ کنفرانس دیگری در ژنو تشکیل شد و کنوانسیون تحدید، تولید و کنترل توزیع موادمخدر با حضور ۵۴ کشور از جمله ایران در ۳۴ ماده به تصویب رسید. این کنوانسیون ضمن اهمیت دادن به همکاری بین‌المللی برای مبارزه با قاچاق موادمخدر، دولت‌ها را موظف کرد که آمار و اطلاعات و نیاز سالانه خود را به موادمخدر تخمین زده و به نهاد نظارتی موادمخدر ارسال نمایند تا میزان تولید هر کشور تعیین و اعلام گردد. دولت‌ها موظف به تشکیل اداره مبارزه با موادمخدر برای اجرای کنوانسیون گردیدند. در سال ۱۹۳۶ کنوانسیون دیگری به تصویب رسید که به کنوانسیون سرکوب قاچاق غیرقانونی مواد خطرناک نام گرفت. و تعقیب جرایم مرتبط با قاچاق موادمخدر، استرداد قاچاقچیان موادمخدر، مجازات‌های شدید، ایجاد پلیس مرکزی ویژه رسیدگی به موضوع موادمخدر در هر کشور را توصیه نمود.

پس از جنگ جهانی دوم و انحلال جامعه ملل، سازمان ملل متحد تلاش‌هایی را در راستای کنترل موادمخدر صورت داد.^۱ نتیجه تلاش‌های بین‌المللی، تاسیس جامعه ملل، سازمان ملل متحد و ارایه پروتکل انحصار تجارت صادرات و واردات تریاک به دولت‌ها بود. استفاده از تریاک محدود به مصارف پزشکی و علمی نشده و افراد معتاد با مجوز می‌توانستند تریاک استعمال نمایند.

در سال ۱۹۶۱ تعدادی از کشورها با هدف جمع‌بندی کنفرانس‌ها، کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های گذشته، جلساتی تشکیل

۱- در سال ۱۹۴۶ شورای اقتصادی اجتماعی کمیسیون موادمخدر را تشکیل داد و در سال ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل با تصویب پروتکلی نظارت برموادمخدر را به موادی که توسط سازمان بهداشت جهانی مشخص می‌شود، تسری داده است.

دادند که به انعقاد کنوانسیون واحد موادمخدر منتهی^۱ و به منظور تسهیل در امور، هیات بین‌الملل کنترل موادمخدر تشکیل گردید. در سال ۱۹۷۱ کنوانسیون مواد روان گردان در وین امضا شد و موادمخدر جدیدی که در جهان مورد استفاده قرار می‌گرفت و تحت نظارت کنوانسیون ۱۹۶۱ قرار نداشت را شامل گردید. در سال ۱۹۸۸ کنوانسیون علیه قاچاق غیرقانونی موادمخدر و مواد روان گردان به تصویب رسید که آخرین کنوانسیون بین‌المللی درباره موادمخدر و جرایم سازمان یافته و همکاری و مشارکت بین‌الملل تلقی می‌شود.^۲

در حال حاضر کلیه کشورهای جهان با مساله موادمخدر درگیر هستند و پیامدها و آثار سوء این پدیده خطرناک موجب گردیده که دولت‌ها متناسب با شرایط و اوضاع و احوال خود با کنوانسیون‌های بین‌الملل هماهنگ شده و برنامه‌های کنترل عرضه و کاهش تقاضای موادمخدر، سوءمصرف و مبارزه با قاچاق بین‌الملل موادمخدر را در دستورکار خویش قرار دهند. هر کشور نهاد و سازمان مبارزه با موادمخدر تاسیس کرده و امور مربوط، تحت پوشش کنوانسیون‌ها و با توجه به قانون داخلی متمرکز پیگیری می‌شود. علی‌رغم تلاش‌های انجام شده، مهم‌ترین چالش کشورهای جهان در بعد ملی، افزایش تقاضای مصرف غیرمجاز مواد مخدر و قاچاق بین‌المللی مواد مخدر است.

قاچاق بین‌المللی موادمخدر، جرم بین‌المللی

با بررسی جرایم بین‌الملل می‌توان خصایص ذیل را به عنوان عناصر سازنده جرم بین‌الملل دانست.

۱- این کنوانسیون توسط ۸۰ کشور امضا شد و تاکنون بیش از ۱۵۸ کشور به آن ملحق شده و سایر کشورها هم معمولاً مفاد آن را رعایت می‌کنند.

۲- تا پایان سال ۱۹۹۶ بیست کشور از ۲۴ کشور آسیایی غیرعضو کنوانسیون ۱۹۶۱، ۱۸ کشور عضو کنوانسیون ۱۹۷۱ و ۱۹ کشور به کنوانسیون ۱۹۸۸ ملحق شده‌اند و دو کشور قزاقستان و گرجستان به هیچ کدام از کنوانسیون‌های بین‌الملل موادمخدر ملحق نشده‌اند.

الف - عنصر بین‌المللی

ب - عنصر فراملی

ج - عنصر دولت

هرسه خصیصه فوق را در موضوع قاچاق موادمخدر می‌توان یافت. قاچاق موادمخدر یک جرم سازمان یافته فراملی است. انواع این جرم در صحنه بین‌المللی تهدید کننده سلامت انسان ها، حاکمیت کشورها و امنیت جهانی و ناقض اصول و مقررات بین‌المللی است. منظور از عنصر بین‌المللی، فعل یا ترک فعلی است که مستقیم یا غیرمستقیم تهدیدکننده صلح و امنیت جامعه بین‌الملل است و ارتکاب آن موجب جریحه‌دار شدن وجدان جمعی بشر می‌شود. و فراملی بودن جرم بین‌المللی به آن معناست که رفتار مجرمانه برمنافع و امنیت ملی بیش از یک کشور تاثیرگذار است و یا عمل مجرمانه از محدوده مرزهای ملی یک کشور فراتر می‌رود و یا اتباع بیش از یک کشور را دربر می‌گیرد. منظور از دخالت عنصر دولت در جرم بین‌الملل این است که جرم با ویژگی های یاد شده توسط بخشی از سیاست یا رویه دولت، نمایندگان دولت ها و مامورین دولتی شکل می‌گیرد. "جرایم بین‌الملل شامل آن دسته از اعمال غیرقانونی است که یک تعهد مهم و بنیادی را که از نظر منافع جامعه بین‌المللی دارای اهمیت اساسی است، نقض می‌کند".^۱

قاچاق بین‌المللی موادمخدر از جمله جرایمی است که در صحنه بین‌الملل به وقوع می‌پیوندد و تهدیدکننده سلامت انسان ها، حاکمیت کشورها و امنیت جامعه جهانی و ناقض اصول و مقررات بین‌المللی است.^۲

۱- هوشنگ مقتدر، حقوق بین‌الملل عمومی، دفتر مطالبات سیاسی و بین‌الملل تهران ۱۳۷۶.

۲- کنوانسیون های بین‌الملل موادمخدر مصوب ۱۹۶۱، ۱۹۷۱ و ۱۹۸۸ که اکثریت کشورها به آن ملحق شده اند عهدنامه های بین‌المللی و منبع حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود.

همچنین این رفتار مجرمانه، بنیادهای اساسی جوامع اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و خانواده‌ها را تهدید می‌کند و برمنافع ملی و منطقه‌ای تاثیرگذار بوده، اتباع بیش از یک کشور را شامل می‌شود و واجد عنصر فراملی است.

ناتوانی یک یا چند دولت در مقابله و برخورد با این پدیده سازمان یافته و نگرانی کشورها و جامعه بین‌الملل که در مقدمه کنوانسیون ها ذکر شده را نیز می‌توان دلیل بین‌المللی بودن جرم قاچاق موادمخدر دانست.

گروه های سازمان یافته و قاچاق بین‌المللی موادمخدر

وقتی از گروه سازمان یافته صحبت می‌کنیم، جرم سازمان یافته نیز به ذهن متبادر می‌شود. قاچاق بین‌المللی موادمخدر نیز یک جرم فراملی سازمان یافته است که توسط باندها و گروه های سازمان یافته با سلسله مراتب نیرو، امکانات و تجهیزات، مرزهای کشورها را پشت سر گذاشته، صلاحیت سرزمینی دولت‌ها را نقض نموده و در مسیر حمل از مبدا تا مقصد، جرایم دیگری از قبیل هواپیما ربایی، ترور و قتل، تخریب محیط زیست، قاچاق سلاح و مهمات و... را نیز به همراه خواهد داشت.

اعمال مجرمانه ارتكابی توسط باندها و گروه هایی از اشخاص که به صورت منسجم و متشکل، گردهم آمده‌اند و قصد آنها سود و فایده مالی است، جرم سازمان یافته نام دارد. به تجمع نیرو، امکانات و قدرت مالی سازمان یافته برای فعالیت های مجرمانه نیز گروه سازمان یافته می‌گویند. جرم سازمان یافته هرگاه خصیصه فراملی به همراه داشته باشد، تهدیدکننده امنیت بین‌المللی است و قاچاق موادمخدر

که توسط گروه‌ها و باندهای سازمان یافته انجام می‌گیرد، خصیصه فراملی داشته و یک جرم بین‌المللی است.^۱

قاچاق بین‌المللی موادمخدر، عمده‌ترین فعالیت باندها و گروه‌های تبهکار بین‌الملل است.^۲ سودآور بودن و تاثیر قاچاق موادمخدر در اقتصاد و سیاست موجب گردیده که گروه‌های سازمان یافته با اتکا به کارتل‌ها و سازمان‌های مافیایی و حمایت و هدایت پنهان قدرت‌ها، آسوده خاطر به تجارت بین‌المللی موادمخدر بپردازند و در صحنه بین‌الملل، بزرگ‌ترین سرمایه‌گذاران اقتصادی در بخش موادمخدر و داروهای روان‌گردان محسوب شوند.

کارتل‌های مدلین و کالی در کلمبیا،^۳ مافیا در اروپای شرقی، تریادها در اروپا، آمریکا و آسیا و گروه موادمخدر مسکو در افغانستان، لندن و لائوس از جمله کارتل‌های مطرح و عامل حمل و نقل و قاچاق بین‌المللی موادمخدر هستند که از مرحله تولید تا توزیع مواد را در سطح جهانی کنترل و هدایت می‌کنند.^۴

در بین سازمان‌های تبهکار، گروه مافیا شهرت جهانی دارد و از سال ۱۹۶۹ به بعد با توجه به کم شدن سود قاچاق سیگار و تنباکو

۱- طرح عملیاتی جهانی برای مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی یکی از اقدامات کنفرانس بین‌المللی وزیران کشور و دادگستری ۱۴۲ کشور جهان بود که در ناپل ایتالیا از ۲۳ تا ۲۱ نوامبر سال ۱۹۹۴ تشکیل گردید.

۲- این باندها و گروه‌ها از زیرساخت‌های مدرن عصر فعلی از قبیل کامپیوتر، ماهواره، تجهیزات مخابراتی و ارتباطی سلاح‌های سبک و نیمه سنگین، هواپیما، کشتی، انواع خودرو برخوردار بوده و آگاهانه گردهم می‌آیند و دارای سازمان، تشکیلات و سلسله مراتب هستند و جهت تحقق اهداف خود تبهکاری‌های سازمان یافته را نیز مرتکب می‌شوند.

۳- مقر اصلی کارتل مدلین، شهر مدلین (Medellin) در ۱۵۰ مایلی غرب بوگوتا (Bogota)، پایتخت کلمبیا و مقر اصلی کارتل کالی شهر کالی (Cali) در ۲۰۰ مایلی جنوب غربی پایتخت قرار دارد.

۴- انجمن‌های تریاد (Triad) در چین و هنگ کنگ از بزرگترین و با نفوذترین سازمان‌های تبهکار بوده و اقداماتی شبیه مافیا دارند و در هنگ کنگ در برخی شورش‌های داخلی نقش داشته‌اند، به جز فعالیت‌های تبهکارانه و قاچاق، اقدامات قانونی تجاری نیز انجام می‌دهند.

به قاچاق هرویین و کوکائین روی آورده‌اند و اقدامات دیگری همچون تجارت سلاح و روسپی‌گری را نیز به صورت گسترده انجام می‌دهند.^۱

صلاحیت کشورها در رسیدگی به جرایم بین‌المللی

عناصر تشکیل دهنده کشور (شخصیت حقوقی بین‌الملل) عبارتند از: سرزمین، جمعیت، دولت و حاکمیت. با تاسیس کشور در سرزمین معین با عناصر فوق، استقلال عمل و حاکمیت، موضوعیت خواهد یافت. صلاحیت جنبه خاصی از حاکمیت است و حاکمیت عبارت است از توانایی عمومی و حقوقی دولت که به صورت قانون برافراد، اموال و سایر امور اعمال خواهد شد.^۲

هرچند رشد سریع تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات و صنعت ماهواره و رایانه، صلاحیت دولت‌ها برای رسیدگی به جرایم بین‌الملل را با مشکل مواجه کرده، اما صلاحیت دولت‌ها بر پایه‌های ذیل استوار است:

۱. **صلاحیت سرزمینی:** به موجب این اصل رسیدگی به جرم با توجه به محل ارتکاب تمام یا بخشی از آن انجام می‌گیرد. در این نوع صلاحیت، دولت‌ها جرایمی را که تمام یا بخشی از آن در قلمرو حاکمیت آنها رخ داده و یا نتیجه یا آثار سوء در محدوده قلمرو آنها برجا گذاشته را می‌توانند رسیدگی کنند. اصل صلاحیت سرزمینی، یک اصل پذیرفته شده بین‌المللی است.

۲. **اصل صلاحیت جهانی:** به موجب این اصل، دولت‌ها حق تعقیب برخی از مجرمان را در داخل قلمرو خود دارند، بدون توجه به این که جرم در کجا اتفاق افتاده و مجرم یا قربانی جرم، تبعه چه کشوری باشد. چون فرض بر این است که این گونه جرایم، علیه جامعه بین‌الملل رخ داده است. این اصل یک استثنا بر اصل سرزمینی

۱- حسین میرمحمدصادقی، حقوق جزای بین‌الملل، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۷.

۲- هوشنگ مقتدر، نشریه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲۶، آذر ۱۳۷۰.

صلاحیت است و هدفش این است که جرایم بین‌الملل، بدون مجازات نمانند.^۱ قاچاق بین‌المللی موادمخدر از جمله جرایم بین‌المللی است که صلاحیت عام جهانی شامل آن می‌شود، ولی به لحاظ تنوع انواع موادمخدر در این که صلاحیت جهانی مشمول کدام نوع است، ابهامات وجود دارد.

۳. اصل صلاحیت جهانی: به موجب این اصل، هردولتی حق دارد نسبت به جرایمی که علیه امنیت و استقلال و منافع حیاتی‌اش صورت می‌گیرد، اعمال صلاحیت کند و جرایمی را که در خارج از مرزهایش از هر حیث به او ضرر می‌رساند را می‌تواند در اردوگاه‌های خود تحت تعقیب قرار دهد.^۲

در حقوق ایران نیز هرایرانی یا بیگانه‌ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران، مرتکب جرایمی همچون اقدام علیه جمهوری اسلامی ایران، جعل اسکناس رایج و... شود در محاکم قضایی قابل تعقیب می‌باشد.^۳

ابعاد ممنوعیت و مبارزه با موادمخدر

همان گونه که گفته شد، وجه اشتراک همه موادمخدر و داروهای روان‌گردان، قابل سوءمصرف بودن و تاثیر قوی آنها بر سلسله اعصاب و رفتار مصرف‌کننده است.

علی‌رغم منع قانونی کشت، توزیع و مصرف موادمخدر و مقابله با تولید، توزیع و سوءمصرف موادمخدر و اقدامات ملی و بین‌المللی علیه این پدیده و مخالفت اجتماعی با اعتیاد، سوءمصرف، عرضه و

۱- جرایم بین‌الملل عبارتند از: دزدی دریایی، جرایم جنگی، نسل‌کشی، نژادپرستی، هواپیما ربایی، گروگان‌گیری، تروریسم، سرقت موادهسته‌ای، تجاوز ارضی و... .

۲- قوانین بسیاری از کشورهای اروپایی از جمله فرانسه، آلمان و آمریکا صلاحیت محاکم این کشورها در رسیدگی به جرایمی که در خارج ارتکاب یافته ولی موجب خدشه دار شدن منافع این کشورها می‌شوند را به رسمیت شناخته است.

۳- ماده ۵ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۷۰.

تقاضای موادمخدر روندی صعودی داشته است. طرفداران ممنوعیت، آزادی در مصرف موادمخدر را موجب افزایش مصرف آن دانسته و گرایش تفننی افراد جامعه را به مصرف موادمخدر، اولین گام اعتیاد تلقی می‌کنند. پیامدها و هزینه‌های فردی و اجتماعی^۱ اعتیاد در بعد داخلی و تاثیر قاچاق بین‌الملل آن در حاکمیت و امنیت کشورها، جامعه جهانی و دولت‌ها را به سمت تحریم و غیرقانونی اعلام کردن کشت، تولید، توزیع، مصرف و قاچاق موادمخدر هدایت کرده است. در کنار منع عرضه، تلاش‌هایی در جهت تقلیل تقاضای مصرف موادمخدر صورت گرفته است. آموزش عمومی، پیشگیری، درمان و بازپروری معتادان از جمله اقداماتی است که در جهت تقلیل تقاضای سوءمصرف موادمخدر به موقع اجرا گذاشته می‌شود. علی‌رغم اقدامات بین‌المللی و تلاش‌های ملی، طرح ممنوعیت موادمخدر با هدف کاهش تقاضا و مبارزه با اعتیاد موفقیت‌آمیز نبوده است. محدودیت و ممنوعیت، اعمال قوانین و مبارزه علیه عرضه نه تنها کاهش تقاضا را به دنبال نداشته، بلکه منحنی عرضه را از نظر قیمت و تقاضای مصرف موادمخدر را دچار سیر صعودی کرده است.

به طور کلی، الزام افراد به رعایت قانون و احترام به آن در جامعه، کاربرد مطمئن ندارد، در عرصه اجتماع، روزانه شاهد تخلف و نقض قوانین و مقررات هستیم. فرار مردم از پرداخت مالیات، عدم رعایت قوانین رانندگی و... نمونه آن است. اقدامات قانونی علیه موادمخدر هم از این قاعده خارج نیست، لذا باید برای حل این نوع مسایل، تلاش‌های فرهنگی و آموزشی در اولویت قرار گیرد. هزینه‌های فردی و اجتماعی سوءمصرف موادمخدر، جامعه جهانی و دولت‌ها را به تصویب قوانین و مقررات محدودکننده علیه موادمخدر

۱- هزینه فردی شامل ضرر و زیان روحی و جسمی فرد و هزینه‌های اجتماعی، ضرر و زیان خانوادگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در جامعه است.

و داشته است، ولیکن عوارض قانونی و هزینه‌های غیرمستقیم و جانبی مبارزه با موادمخدر به مراتب بیشتر از هزینه مصرف موادمخدر بوده و اقدامات انجام شده در سطح ملی و بین‌المللی بازدارنده نبوده اند، زیرا:

۱. مصرف موادمخدر همراه با نوعی لذت، خوشایندی و نشاط‌آوری است و جنبه دارویی آن تسکین دهنده و اثربخش است. گرایش تفننی افراد به استعمال آن که گام اول اعتیاد دانسته می‌شود به همین دلیل است.

۲. از نظر فرهنگی، عرف جامعه، پذیرای تحریم موادمخدر نبوده و در کشورهای اسلامی نیز مصرف آن منع شرعی ندارد و اتفاق نظر در تحریم آن همچون تحریم الکل نیست.

۳. تولید، خرید، فروش و مصرف موادمخدر تحت کنترل کنوانسیون‌های بین‌الملل و حقوق داخل کشورها صورت می‌گیرد و بین مصرف مجاز و سوءمصرف موادمخدر، مرزی وجود دارد و همین مساله عامل ترویج مطلوبیت و تاثیر مسکن موادمخدر بوده و گرایش تفننی را به دنبال داشته است.

عوارض ثانوی ممنوعیت و مبارزه با موادمخدر

۱. درگیری‌های خشن و مسلحانه عوامل قاچاق با مامورین و دولت‌ها

۲. قتل و غارت بین باندهای تبهکار و قاچاقچیان موادمخدر

۳. چهره‌پردازی مطبوعاتی و القای اقدامات قاچاقچیان به عنوان اقدامات قهرمانانه

۴. خشونت در تجارت موادمخدر و تجارت مسلحانه همراه با قتل و آدم‌کشی

۵. افزایش هزینه تامین مواد افراد معتاد و در نتیجه، دست زدن به دزدی، کلاه برداری، خودفروشی و ارتکاب سایر جرایم جهت تامین هزینه مواد

۶. هدایت افراد به مصرف مواد جایگزین که به مراتب زیان بارتر و خطرناک تر هستند

۷. عوارض و پیامدهای ناشی از پنهان داشتن اعتیاد به موادمخدر در خانواده‌ها

۸. افزایش هزینه‌های درمانی و مراجعه افراد به مراکز بهداشتی (مسمومیت دارویی، تصادفات و آلوده شدن به سایر بیماری‌ها از جمله ایدز و...).

ترانزیت موادمخدر

قاچاق بین‌المللی موادمخدر برای برخی دولت‌ها جنبه اقتصادی داشته و تجارت پرسودی است که پیامدهای دیگری را هم به دنبال دارد. صرف نظر از جنبه‌های سیاسی - اجتماعی موادمخدر، یکی از عوامل مهم عدم توفیق جامعه بین‌المللی برای حل معضل موادمخدر، منافع سیاسی و اقتصادی بعضی دولت‌های تولیدکننده، توزیع‌کننده و کشورهای ترانزیت است که علی‌رغم پیامدهای ناگوار آن، تاکنون از تجارت پرسود قاچاق موادمخدر دست برنداشته‌اند. دور بودن مراکز تولید موادمخدر از مراکز مصرف آن، سودآور بودن تجارت بین‌المللی موادمخدر، ضعف اقتصادی کشورهای در مسیر ترانزیت و کشورهای مصرف‌کننده، رقابت و منافع کارتل‌ها، سازمان‌ها و باندهای تبهکار بین‌المللی، مشارکت مستقیم و غیرمستقیم برخی دولت‌ها و سایر عوامل، موجب گردیده که ترانزیت موادمخدر به سهولت انجام گیرد و انواع موادمخدر به صورت غیرمجاز به کشورهای مصرف‌کننده حمل و توزیع گردد.

قاچاقچیان بین‌المللی موادمخدر با امکانات پیشرفته، تجهیزات نظامی و سازمان یافته و با استفاده از ضعف نیروهای نظامی و انتظامی و مرزی، از قلمرو کشورها موادمخدر به اروپا و آمریکا

ترانزیت می‌کنند.^۱ ترانزیت موادمخدر گاهی آشکار و با تطمیع مامورین دولتی و احتمالا با هماهنگی پنهانی با مقامات دولتی و مشارکت اقتصادی برخی دولت‌ها با شبکه‌های قاچاق انجام می‌گیرد و گاهی به صورت پنهانی و با پوشش سایر اقلام تجاری وبسته‌بندی‌های استاندارد، حمل می‌شود. موادمخدر از خاک ایران به ترکیه و از آنجا به بلغارستان و مقدونیه و آلبانی منتقل می‌گردد. تریاک و هرویین ترانزیت شده به ایتالیا و مقدونیه به مقصد اروپای غربی حمل می‌شود و محموله‌های حشیش نیز برای مصرف محلی به یونان و ایتالیا ارسال می‌شوند. ترانزیت، یک مساله مهم در قاچاق بین‌المللی موادمخدر است که با شبکه‌های وسیع، منظم و پنهان سازمان یافته، حمل و نقل جهانی موادمخدر را سازماندهی می‌کنند. این شبکه‌ها را باندهای تبهکار بین‌المللی، برخی دولت‌ها و مقامات محلی و شرکت‌های دارویی سازماندهی می‌کنند.

تضمین ایمنی و ترانزیت مواد توسط گروه‌های سازمان یافته انجام می‌گیرد و موادمخدر از مبدا کشورهای تولیدکننده و ترانزیت از کشورهای در مسیر به بازار مصرف اروپا، آمریکا و آفریقا به سهولت حمل می‌گردد. در آسیا مهم‌ترین مرکز تولید موادمخدر، افغانستان و پاکستان است. حجم مواد تولید شده در این منطقه بیش از چهار هزار تن است که بخش اعظم آن از طریق جمهوری اسلامی ایران به صورت ترانزیت به مقصد آمریکا و اروپا می‌رود. ایران از نقطه نظر جغرافیایی و واقع شدن در منطقه هلال طلایی^۲ باتوجه به خطرات حمل و نقل هوایی و دریایی، کوتاه‌ترین مسیر انتقال موادمخدر به اروپا است و مساله ترانزیت موادمخدر از مرزهای شرق کشور، همواره

۱- کشورهای چون مراکش، الجزایر، نیجر، بنگلادش، اتیوپی، افغانستان، پاکستان، تایلند، لاوس، کامبوج، مکزیک، ایران و جمهوری‌های تازه استقلال یافته از جمله مراکز اصلی ترانزیت موادمخدر محسوب می‌شوند.
۲- منطقه موسوم به هلال طلایی شامل کشورهای افغانستان، پاکستان، ترکیه، لبنان و... می‌باشد.

یکی از مشکلات امنیتی و انتظامی بوده و عامل اصلی گسترش سوء مصرف موادمخدر و اعتیاد در داخل کشور محسوب می‌گردد. وضعیت موادمخدر در منطقه و موقعیت استراتژیکی - ترانزیتی ایران به گونه‌ای است که اگر یک سال مبارزه باموادمخدر در ایران متوقف شود، موادی به اندازه ۴ سال مصرف کشورهای انگلستان، فرانسه و ایتالیا از طریق ایران به اروپا می‌رسد.^۱

در همین راستا، برنامه کنترل موادمخدر سازمان ملل متحد (UNDCP) دفتر این سازمان را در ایران تاسیس و طرح کمک ۱۳ میلیون دلاری سازمان ملل متحد برای تقویت توان ایران در مقابله با ترانزیت موادمخدر را آغاز کرده است.^۲

مهمترین چالش‌های فراروی ایران در مبارزه با ترانزیت موادمخدر

۱. کشت وسیع و تولید انبوه موادمخدر در افغانستان
۲. گستردگی مرزی با پاکستان و افغانستان و سایر همسایگان
۳. هزینه بر بودن مبارزه به ویژه در اجرای طرح انسداد، استحکام و کنترل مرزها
۴. وجود مشترکات قومی، فرهنگی و خویشاوندی در مرزهای شرقی کشور با آن سوی مرز
۵. شرایط اقتصادی و وضعیت معیشتی ساکنان مرزی در شرق کشور
۶. قاچاقچیان بین‌المللی و منطقه‌ای و سودآور بودن تجارت موادمخدر
۷. اجتناب‌ناپذیر بودن انتقال مواد تولید شده در افغانستان (بیش از ۴۰۰۰ تن در سال) به سایر مناطق جهان

۱- معاون دبیر کل سازمان ملل متحد و مدیر اجرایی UNDCP. کیهان، شماره ۱۶۵۴۱، ۶/۴/۷۸.
 ۲- این طرح باهدف انسداد مرزها و تقویت نیروی انتظامی به تجهیزات مقابله ای از تاریخ ژوئن ۱۹۹۵ (۷۸/۴/۵) در مرزهای شرقی کشور اجرا شده است.

۸. بازار پرومق موادمخدر در کشورهای اروپایی، آمریکایی و آفریقایی
۹. مجاورت با مراکز تجاری منطقه‌ای دبی، بحرین و مساله تطهیر پول
۱۰. سرریز شدن موادمخدر در داخل کشور، افزایش عرضه و تقاضای سوءمصرف موادمخدر
۱۱. هزینه‌های فردی و اجتماعی مبارزه با ترانزیت موادمخدر^۱.

ضرورت همکاری بین‌الملل علیه قاچاق موادمخدر

تاریخچه همکاری های بین‌الملل و سیر تکاملی آن علیه پدیده موادمخدر از سال ۱۹۰۹^۲ تاکنون موید این واقعیت است که موادمخدر همه کشورها اعم از پیشرفته و در حال توسعه را آسیب‌پذیر کرده است. تهدید حاکمیت و امنیت کشورها، تهدید بنیادهای اساسی جوامع و سازمان یافتن قاچاق بین‌المللی موادمخدر از جمله عوامل و مشترکات کشورها برای همکاری علیه بلیه جهانی موادمخدر است.

هم اکنون تلاش های بین‌المللی با هدف کاهش و کنترل و مبارزه با سوءمصرف و قاچاق موادمخدر، در دستور کار سازمان ملل متحد و دولت‌ها قرار گرفته است. جهانی شدن پدیده موادمخدر همکاری های بین‌المللی را در امر مقابله با آن اجتناب‌ناپذیر کرده است و به همین دلیل در سطوح ملی، کشورها نمی‌توانند با این پدیده مقابله نمایند^۳، به خاطر ورود گروه های سازمان یافته و تجهیز قاچاقچیان بین‌الملل به انواع پیشرفته‌ترین وسایل ارتباطی و حمل و

۱- بیش از دو دهه مبارزه با موادمخدر، هزینه های سنگینی همچون شهادت ۲۴۰۰ نفر از بهترین نیروهای این سرزمین و صرف روزانه حدود یک میلیارد تومان را در پی داشته، این در حالیست که دسترسی به مواد هنوز آسان است و شمار معتادان رو به تزاید است.

۲- میدا تلاش های بین‌المللی تشکیل کمیسیون سال ۱۹۰۹ در شانگهای چین بوده است.

۳- در جمهوری اسلامی ایران بیش از ۲۰ سال مبارزه با موادمخدر به شدت ادامه داشته است اما ره آورد آن ضروریات و هزینه های فردی و اجتماعی و افزایش تقاضا و کاهش سن اعتیاد بوده است.

نقل، به کارگیری شیوه‌های اطلاعاتی پلیسی و اصول پنهان کاری در امر ترانزیت و قاچاق موادمخدر و ارتباط و پیوند قاچاقچیان در سطح بین‌الملل، کشورها و دولت‌ها با معضل داخلی غیرقابل مهاری روبه‌رو هستند که مقابله با آن جز با اراده بین‌المللی، استراتژی واحد جهانی و هماهنگی و همسانی قوانین ملی، امکان‌پذیر نیست^۱.

از جنبه تهدید امنیت و حاکمیت کشورها، نقض قواعد و مقررات و کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز ضرورت دارد که تلاش‌های ملی منسجم و هماهنگ شده و همکاری‌های بین‌المللی در جهت مقابله با جرایم بین‌المللی موادمخدر در دستورکار دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی قرار گیرد، چرا که قاچاق و ترانزیت بین‌المللی موادمخدر، نوعی مداخله در امور داخلی کشورها و ناقض اصل صلاحیت سرزمینی است، از جنبه قراردادهای بین‌المللی یک عمل مجرمانه محسوب شده و با نظم حقوقی یک یا چند کشور مرتبط است ضمن آنکه فراملی بودن ترانزیت و قاچاق موادمخدر در حاکمیت و امنیت کشورها اخلال ایجاد کرده است. معضل روزافزون موادمخدر، درد مشترک انسان‌ها و یک تهدید بین‌المللی است که سلامت جسمی و اخلاقی انسان‌ها را تهدید نموده و یک خطر اقتصادی و اجتماعی برای بشر محسوب می‌شود^۲. سوءمصرف موادمخدر به صورت مکرر، وابستگی جسمی و روانی ایجاد می‌کند، در مرتبه اول خانواده‌ها را آسیب‌پذیر و دستخوش ناهنجاری نموده و با گسترش آن، جامعه و نهادهای اجتماعی در معرض خطر قرار می‌گیرند. و جامعه معتاد در هر کشور، نیروی سربار و فاقد بهره‌دهی

۱- براساس آمارمنتشرشده در روزنامه مشارکت، بهمن ۱۳۷۸ به نقل از آقای عبدالرضا خزایی ۲۱۴ میلیون معاد در

جهان وجود دارد که از طریق قاچاق مواد مخدر تامین می‌شوند.

۲- مقدمه کنوانسیون واحد موادمخدر در مصوب ۱۹۶۱.

است.^۱ سوء‌مصرف موادمخدر و قاچاق بین‌المللی آن به اقتصاد کشورها و اقتصاد بین‌الملل نیز آسیب وارد می‌کند.^۲

کنوانسیون‌ها و همکاری‌های بین‌المللی علیه موادمخدر

کنوانسیون‌های بین‌المللی موادمخدر، حاصل همکاری‌های بین‌المللی از سال ۱۹۰۹ تا ۱۹۸۸ هستند. این کنوانسیون‌ها، سازمان‌ها و نهادهای کنترلی بین‌المللی، مسوول مبارزه با موادمخدر و مبنای همکاری بین‌المللی علیه موادمخدر هستند و حرکت در مسیر آنها می‌تواند گام موثری جهت مهار این پدیده در جهان تلقی گردد. در کنوانسیون‌های موادمخدر، بر ضرورت اقدام هماهنگ در سطح جهان علیه موادمخدر و همکاری‌های بین‌المللی براساس اصول واحد و هدف مشترک برای ریشه‌کن نمودن قاچاق موادمخدر و همکاری‌های جهانی در امور کیفری، تاکید شده است.

معاضدت قضایی یعنی کمک و یاری کشورها به یکدیگر در امور قضایی، انتقال آیین دادرسی و " حمل تحت نظارت " جهت کسب موفقیت در مبارزه جهانی علیه موادمخدر غیرمجاز، ضروری است. به همین جهت در ماده ۷ کنوانسیون مصوب سال ۱۹۸۸ از کشورها خواسته شده که قوانین داخلی خود را در راستای اجرای مفاد کنوانسیون وضع نمایند.^۳

۳- به استناد گزارش سازمان بهداشت جهانی، خانواده‌های از هم گسیخته به نوعی با مساله موادمخدر ارتباط پیدا می‌کنند.

۳- خسارت ناشی از موادمخدر در ایران در سال ۱۳۷۳، ۴۸۰ میلیارد تومان و در سال ۱۳۷۷، بالغ بر ۷۰۰ میلیارد تومان برآورد شده است.

۱- کنوانسیون مصوب ۱۹۸۸، در ماده ۷، شرایط و عناوین درخواست معاضدت قضایی و نوع همکاری‌ها را تضمین کرده است.

در کنوانسیون های مصوب ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ نیز به طرف های متعهد توصیه شده که همکاری نزدیک داشته باشند و در مبارزه با قاچاق موادمخدر و داروهای روان گردان به یکدیگر کمک کنند.^۱

استرداد مجرمان، مفهوم روشنی در کنوانسیون مصوب ۱۹۸۱ موادمخدر است که ماده ۶ آن، در ۱۲ بند، شرایط و چگونگی استرداد مجرمان را بیان کرده است. اجرای مفاد کنوانسیون در خصوص استرداد مجرمان یک مساله قابل بحث در روابط حقوقی و سیاسی بین کشورهاست. علی رغم تصریح کنوانسیون، دولت ها از این مفهوم تفسیرهای متفاوتی داشته و تحت تاثیر روابط سیاسی و رفتارهای متقابل، مساله معاضدت قضایی و استرداد مجرمان نیز دستخوش تغییر و تحول بوده است. استرداد مجرمان در کنوانسیون های ۱۹۶۱ و ۱۹۷۱ فاقد ضمانت اجرایی کافی بوده و به صرف توصیه و پیشنهاد به دولت ها اکتفا شده است. این مهم در کنوانسیون ۱۹۸۸ مورد توجه و دقت امضا کنندگان بوده، ولی در عمل اختلاف نظرهایی بین دولت ها وجود دارد که مانع از اجرای کامل مفاد کنوانسیون در خصوص استرداد مجرمین شده است. قانون تطهیر پول بین المللی از بارزترین تلاش ها در جهت مبارزه با قاچاق موادمخدر است. ماده ۳ کنوانسیون مصوب ۱۹۸۸ متعاهدین و دولت های عضو را ملزم کرده است که تطهیر پول حاصل از قاچاق موادمخدر را در قوانین الحاقی خود، جرم تلقی کنند. شستشوی پول فرایندی است که طی آن، شخص منابع و درآمدهای غیرقانونی را به حالت قانونی تبدیل می نماید.^۲

۲- ماده ۳۵ کنوانسیون واحد موادمخدر مصوب ۱۹۶۱ و ماده ۲۱ کنوانسیون مصوب ۱۹۷۱.

۱- منظور از تطهیر پول، مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آن به اموال پاک می باشد به طوری که یافتن منابع اصلی مال غیرممکن یا بسیار دشوار گردد.

تخصصی شدن روند تطهیر پول و حرفه‌ای شدن تطهیرکنندگان پول، این موضوع را به صورت پیچیده‌ای درآورده و آمار تطهیرکنندگان روبه افزایش بوده و جنبه بین‌المللی پیدا کرده است. از سوی دیگر، همگرایی اقتصادی در بازارهای جهانی و تجارت بین‌المللی در کشورهای ضعیف و یا دارای قوانین ضعیف، عواملی هستند که در فرآیند اقتصاد کلان و مبادلات قانونی کالا در سطح جهان تطهیر پول را بین‌المللی کرده و همه کشورها برای مقابله با آن می‌بایست تلاش و همکاری نمایند.

ده سال پس از کنوانسیون ۱۹۸۸، یعنی در سال ۱۹۹۸ در اجلاس ویژه مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه سیاسی به تصویب ۱۸۵ کشور عضو رسید که در پیش‌نویس آن از کشورها خواسته شده که تطهیر عواید حاصل از قاچاق موادمخدر و سایر جرائم مربوط و استفاده مالی کشورها برای انجام این هدف را محکوم نمایند و برای اجرای مفاد کنوانسیون ۱۹۸۸ در زمینه مبارزه با تطهیر پول، اصولی را پیشنهاد کرده است. تدوین یک چارچوب حقوقی جامع، شناسایی، کشف و مصادره اموال ناشی از جرم، تدوین یک نظام قانونی - مالی اثربخش جهت جلوگیری از دستیابی مجرمان و... از جمله اصول پیشنهادی در این اعلامیه است.^۱

مکانیزم‌های پیشگیرانه بین‌المللی

گردش مالی و سود سرشار ناشی از قاچاق بین‌المللی موادمخدر _ که بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ میلیارد دلار برآورد شده _ عاملی است که

۱- برای مبارزه با جرم بین‌المللی تطهیر پول اقداماتی انجام گرفته که به عنوان ابزار بین‌المللی مورد استفاده دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی قرار می‌گیرند و عبارتند از: اعلامیه باسل در دسامبر ۱۹۸۸، کنوانسیون وین در سال ۱۹۸۸، ضوابط و مقررات شورای اتحادیه اروپا مصوب ۱۹۹۱، اعلامیه سیاسی ناپل مصوب ۱۹۹۴ و اعلامیه بوینس آیرس در سال ۱۹۹۵.

این پدیده را برای سیاست مداران و برخی دولت ها خوشایند نموده و موجب شده باند‌ها، گروه های سازمان یافته و قاچاقچیان بین‌المللی موادمخدر احساس امنیت کرده، عرصه بین‌الملل را مناسب دیده و با مشارکت مستقیم و غیرمستقیم برخی دولت ها و نفوذ در حکومت‌ها به تجارت موادمخدر اقدام کنند.

معضل جهانی موادمخدر، مکانیزیم‌های پیشگیرانه بین‌المللی نیاز دارد تا این پدیده تبدیل به بحران نگردد.

این مکانیزیم‌ها عبارتند از:

الف - مهار و کاهش عرضه و تقاضای سوءمصرف موادمخدر

۱. عوامل افزایش عرضه و تقاضا

- ۱-۱. عدم تعادل بین کاهش تقاضا و مقابله با عرضه در بعد ملی
- ۱-۲. مقابله قهریه برمحور نیروهای نظامی و انتظامی
- ۱-۳. دور از دسترس بودن منشا اصلی تولید و قاچاق موادمخدر
- ۱-۴. عدم توجه به ابعاد مختلف این پدیده در تدوین استراتژی برخورد
- ۱-۵. تحریم و ممنوعیت موادمخدر
- ۱-۶. تعارض قوانین مبارزه با موادمخدر در بعد ملی و بین‌المللی
- ۱-۷. تداخل سیاست در حقوق بین‌الملل و عدم اهتمام دولت ها و سیاسی کردن موضوع موادمخدر
- ۱-۸. مبارزه ناهمگون و ناهماهنگ با کشت، تولید، توزیع و قاچاق موادمخدر
- ۱-۹. مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه
- ۱-۱۰. مطلوبیت نسبی، تسکین دهنده و آرام بخش بودن و جنبه‌های دارویی موادمخدر
- ۱-۱۱. گسترش قاچاق بین‌المللی موادمخدر و تلاش قاچاقچیان

۱۲-۱. گروه معتادان در سطح ملی عامل افزایش عرضه و تقاضا هستند.

۲. عوامل کاهش عرضه و تقاضا

کاهش و مهار عوامل افزایش عرضه و تقاضا و توجه به عوامل ۱۳ گانه فوق، اجرای برنامه‌های هدفدار و پیشگیرانه توسط نهادهای فرهنگی، اجتماعی، رسانه‌های ارتباط جمعی و مطبوعات و ایجاد انگیزه‌های سازنده و امید به آینده، هدایت اوقات فراغت جوانان در مسیر صحیح و سالم، تعلیم و آموزش خانواده‌ها و جامعه و برقراری رابطه منطقی در پیشگیری و کاهش تقاضا در چارچوب یک استراتژی هماهنگ می‌تواند به کاهش تقاضا و مهار عرضه موادمخدر منتهی گردد.

در تدوین استراتژی مبارزه باید عوامل اصلی و فرعی افزایش تقاضا شناسایی شوند و کاهش عرضه و تقاضا با برخورد ریشه‌ای به تعادل برسد.

اقدامات پیشگیرانه به صورت فرآیند در جامعه اعمال شود و به عنوان یک ضرورت اجتماعی و فرهنگی در اولویت قرار گیرد.

ب - تغییر الگوی کشت

یکی از دلایل گرایش کشاورزان به کشت خشخاش، کوکا و شاهدانه، سودآور بودن و قیمت بالای محصولات موادمخدر، بازدهی اقتصادی و سازگاری اقلیمی کشت آن است.

جایگزین کردن محصولات مجاز، یک راه‌کار پیشنهادی برای کاهش عرضه است. این اقدام به یک عزم ملی، برنامه منظم و هماهنگ و کمک مالی بین‌المللی، تخصیص امکانات و ابزار کشاورزی و بسیج دولت‌ها در راستای تغییر الگوی کشت نیاز دارد. کشت کاکائو، قهوه، آناناس و کائوچو به عنوان جایگزین پیشنهاد شده است.

ج - کنترل مرزها و گمرکات

قاچاق و ترانزیت بین‌المللی موادمخدر با مرزهای زمینی، هوایی و دریایی ارتباط مستقیم دارد. قاچاقچیان علاوه بر نقل و انتقال موادمخدر از طریق مرزهای غیرمجاز، مرزهای مجاز را نیز رها نکرده، با شیوه‌های مختلف به قاچاق موادمخدر پرداخته و محموله‌های قاچاق را از مرزها عبور می‌دهند.

کنترل مرزها به برنامه‌های ملی و همکاری‌های بین‌المللی نیاز دارد. انسداد مرزی با موانع فیزیکی، جاده‌های مرزی، افزایش پاسگاه‌های مرزی و تقویت گمرکات به وسایل و تجهیزات الکترونیکی و پیشرفته، عامل مهم در مهار و کاهش قاچاق بین‌المللی موادمخدر و کاهش عرضه و مهار تقاضای موادمخدر خواهد بود.

نتیجه‌گیری

از معاهده شانگهای چین- اولین اقدام بین‌المللی علیه موادمخدر _ در سال ۱۹۰۹ تاکنون ۹۴ سال از همکاری های بین‌المللی علیه سوءمصرف و قاچاق موادمخدر می‌گذرد. سیر تحول اقدامات انجام شده در راستای مهار و کاهش سوءمصرف و قاچاق موادمخدر، تصویب کنوانسیون ها، تاسیس نهادهای اصلی و فرعی کنترل موادمخدر در سازمان ملل متحد و همکاری های منطقه‌ای و بین‌المللی کشورها و برنامه‌های ملی مبارزه با موادمخدر، گویای این واقعیت است که پدیده موادمخدر بلیه‌ای برای تمام مردم جهان است و تمام کشورها با وجود تفاوت‌های فرهنگی، مذهبی، اجتماعی و ساختار سیاسی و حکومتی با این معضل درگیر هستند.

آمار و اطلاعات منتشر شده، بیانگر این مهم است که کنوانسیون های بین‌المللی، تلاش ها و اقدامات ملی و بین‌المللی برای مهار این پدیده و کاهش عرضه و تقاضای سوءمصرف موادمخدر، کافی نبوده و مبارزه علیه سوءمصرف و قاچاق بین‌المللی موادمخدر در محدوده جغرافیایی کشورها و هزینه‌های پراکنده نیز تاثیر جدی بر روند روبه افزایش این پدیده نداشته است.

در حال حاضر، تجارت موادمخدر در فرآیند سودجویی سازمان ها، کارتل ها، گروه های سازمان یافته و باندهای تبهکار و مافیایی قرار گرفته و منافع کشورهای تولیدکننده، کشورهای ترانزیت، قدرت های بزرگ و قاچاقچیان بین‌المللی را به یکدیگر پیوند داده و به یکی از سودآورترین معاملات بین‌المللی تبدیل شده است و البته تداوم آن به تقاضای مصرف بستگی دارد. با وجود تلاش های انجام شده و تحولات دلگرم کننده، نگرانی ها همچنان وجود دارد. تجارت پرسود موادمخدر به صورت قاچاق و ترانزیت ادامه دارد.

و دولت‌ها جهت کاهش عرضه موادمخدر، هزینه‌های زیادی را متحمل می‌شوند. نفوذپذیر بودن مرزها، نیاز سیاسی و اقتصادی برخی دولت‌ها به سود حاصل از تجارت موادمخدر، ورود سازمان‌ها، کارتل‌ها و قاچاقچیان بین‌المللی به عرصه موادمخدر، گسترش جرایم مرتبط با قاچاق موادمخدر از قبیل قاچاق سلاح و مهمات، آدم‌ربایی، سرقت‌های مسلحانه، کلاه برداری بین‌المللی و رشد جرایم سازمان یافته، جامعه جهانی را در معرض تهدید قرار داده و پدیده قاچاق بین‌المللی موادمخدر را در ردیف بحران‌های محیط زیست، فقر و سلاح‌های اتمی قرار گرفته است. به همین دلیل برنامه بین‌المللی کنترل موادمخدر سازمان ملل متحد (UNDCP) به این نتیجه رسیده که باید در سطح جهانی با معضل موادمخدر مبارزه کرد و سازمان ملل متحد سعی می‌کند کشورهایی که در مسیر عبور کاروان‌های موادمخدر قرار دارند را تجهیز کند. پدیده موادمخدر به گونه‌ای است که هیچ یک از کشورها به تنهایی قادر به پیروزی در این نبرد پنهان نیستند و اراده قوی بین‌المللی و همکاری دولت‌ها باید زیربنای سیاست مبارزه با موادمخدر قرار گیرد. بازنگری در کنوانسیون‌های بین‌المللی علیه موادمخدر، الزام‌الحاق تمام کشورها به کنوانسیون‌ها و تهدید و تحریم کشورهای ناقض مفاد کنوانسیون‌ها و مقررات بین‌المللی، همکاری‌های حقوقی و قضایی بین کشورها و سازمان‌های بین‌المللی، ثبت جرم قاچاق موادمخدر به عنوان یک جرم بین‌المللی و اتخاذ استراتژی اقدام هماهنگ، متوازن و متعادل در جهت کنترل و کاهش عرضه و مهار و کاهش تقاضای سوءمصرف موادمخدر، راه‌کارهای مقابله با معضل بین‌المللی موادمخدر در جهان است. تحریم و مقابله قهرآمیز با پدیده موادمخدر نه تنها منجر به مهار و کنترل روند روبه رشد سوءمصرف و قاچاق بین‌المللی موادمخدر نشده، بلکه سایر جرایم و ضرر و زیان‌های فردی و

اجتماعی و پیامدهای جانبی همچون ایدز، هیپاتیت و به هدر رفتن منابع مادی و انسانی را به دنبال داشته است. وضعیت به گونه‌ای شده که ریشه‌کن کردن و محو اعتیاد و سوءمصرف موادمخدر به یک آرمان تبدیل گردیده است.

به منظور کاهش تقاضای مصرف غیرمجاز موادمخدر و داروهای روان‌گردان غیرقانونی در بعد ملی باید طیف وسیعی از سیاست‌ها، برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی و بهداشتی متنوع در پیشگیری از سوءمصرف مواد، افراد و خانواده‌ها را دربر گیرد تا بتوان با این پدیده و نتایج نامطلوب آن در جامعه مقابله کرد.

تغییر الگوی کشت و جایگزین کردن محصولات مجاز از قبیل کاکائو، آناناس، قهوه و کائوچو به جای کشت خشخاش، تضمین قیمت و خرید محصولات جایگزین، اعطای تسهیلات مالی به دولت‌ها و کشاورزانی که اقتصاد و معیشت آنها از طریق کشت خشخاش تامین می‌شود، راه‌کار اساسی و ضروری برای مهار و کاهش عرضه موادمخدر در جهان خواهد بود. اجرای این سیاست در منطقه هلال طلایی و مثلث طلایی به ویژه در افغانستان که سالانه بیش از ۴۰۰۰ تن تریاک تولید می‌کند، می‌تواند تحول مهم در یک قرن مبارزه با موادمخدر و اقدامی ضروری و فوری برای نجات میلیون‌ها انسان در سراسر جهان باشد.

با نگاهی به سیر تحولات و اقدامات ملی و بین‌المللی، ورود قدرت، سیاست و اقتصاد به عرصه موادمخدر، جنبه‌های دارویی و تقسیم موادمخدر به مجاز و غیرمجاز، بدون مجازات گذاشتن گروه‌ها و باندهای بین‌المللی قاچاق موادمخدر و... می‌توان نتیجه گرفت که سیاست جهانی، امحای پدیده قاچاق بین‌المللی موادمخدر نیست و مبارزه با این پدیده در بعد جهانی و در برخی کشورها، دو وجهی و دارای ظاهر و باطن است. ظاهر مبارزه، دارای سازمان، برنامه، اصول و

قواعدی است که دستمایه تلاش های ملی و بین‌المللی است و باطن مبارزه، قدرت، سیاست و اقتصاد است که مستقیم و غیرمستقیم در خدمت منافع قدرت مندان قرار دارد. جمهوری اسلامی ایران در خط مقدم ترانزیت در رویارویی با این پدیده و بازی خطرناک، بیش از کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده، آسیب‌پذیر بوده و تاکنون هزینه‌های مادی و انسانی زیادی را پرداخته است. لذا ضرورت دارد، برنامه مبارزه با موادمخدر و پیامدهای آن، مورد بررسی و تجدیدنظر قرار گیرد. از جمله عوامل گسترش و سوءمصرف موادمخدر و اعتیاد در جامعه، مقابله با ترانزیت است.^۱ میلیون‌ها معتاد در جهان نیاز به موادمخدر دارند و ۷۹٪ تریاک جهان در افغانستان تولید می‌شود و توسط قاچاقچیان بین‌المللی از طریق مرزهای شرقی ایران به اروپا و آمریکا ترانزیت می‌گردد. در بعد ملی و برای نجات جامعه ایرانی از بلای اعتیاد و معضل موادمخدر و با هدف مهار و کاهش عرضه و تقاضای مصرف موادمخدر، ضمن توجه جدی به مرزهای شرقی کشور، ساختار جمعیتی، فرهنگی، اجتماعی، وضعیت معیشتی و اقتصادی محور شرق، مقابله با ترانزیت از برنامه ملی موادمخدر حذف و استراتژی مصونیت در برابر ممنوعیت در ابعاد مختلف به عنوان سیاست های اصولی و راهبردی تاکید می‌شود.

۱- بر اساس گزارش منتشرشده در سال ۱۹۹۹، تولید تریاک در افغانستان ۴۵۶۵ تن یعنی ۷۹٪ تولید کل جهان (۵۷۹۵ تن) بوده که از ۹۰۵۸۳ هکتار زمین (۴۱٪ از اراضی زیرکشت جهان) استحصال شده است.